

Tartalom

Bevezető	2
Összefoglalás.....	2
A szociális védelmi rendszer, az igényeket befolyásoló tényezők.....	3
Család, gyermekek.....	5
<i>A családok és a gyermekkorúak arányának területi különbségei</i>	5
<i>Családtámogatás</i>	6
<i>Családsegítő szolgálat</i>	8
<i>A gyermekvédelem komplex rendszere</i>	9
<i>Pénzübeli és természetbeni ellátások</i>	9
<i>Gyermekek napközbeni ellátása</i>	10
<i>Családban élő gyermekek gondozása</i>	11
<i>Gyermekek átmeneti gondozása</i>	12
<i>Családból kiemelt gyermekek gondozása</i>	12
Öregség.....	14
Betegség, egészséggondozás, rokkantság	17
<i>A tartósan betegek, fogyatékkal élők arányának területi különbségei</i>	18
<i>Fogyatékossgal élők intézményi elhelyezése</i>	18
<i>Ápolási díj</i>	19
<i>Közgyógyellátás</i>	19
<i>Közlekedési támogatás</i>	20
<i>Pszichiátriai betegek ellátása</i>	20
<i>Táppénz, betegszabadság</i>	21
<i>Megváltozott munkaképességűeknek járó ellátás</i>	21
<i>Magasabb összegű családi pótlék</i>	22
Munkanélküliség.....	22
Lakhatás	23
<i>Adósságkezelési szolgáltatás</i>	23
<i>Lakásfenntartási támogatás</i>	24
<i>Lakáscélú támogatás</i>	24
Hátrahagyottság.....	24
Egyéb társadalmi kirekesztettség	27

További információk, adatok (linkek)

Módszertan

Elérhetőségek

Bevezető

A szociális ellátások alapvető célja, hogy védelmet nyújtson a társadalmi egyenlőtlenségekből eredő szegénységgel és egyéb kockázatokkal szemben. A társadalmi jellemzőkben fennálló, országon belüli területi különbségek a szociális ellátórendszerek felé térségenként eltérő igényeket támasztanak. A különböző igények kielégítésére számos támogatás, ellátás, kedvezmény létezik, szabályozásuk folyamatosan változik. 2000–2010 között egy-egy ellátási terület működési, eljárási, jogosultsági, kifizetési és egyéb feltételeiben évente átlagosan 3–4 módosítás történt.¹

Kiadványunkban a 2012-ről rendelkezésre álló adatok segítségével helyzetképként tekintjük át a hazai szociális ellátórendszer megyei szintű különbségeit, és kitérünk a szociális igények területi eltéréseit befolyásoló legfontosabb tényezőkre is.

A szociális ellátások csoportosításának többféle (pl. típus, jogosultság, odaítélés módja, gyakoriság, funkció szerinti) lehetősége ismeretes. Mi az Európai Unió statisztikai rendszerében használatos, funkció szerinti csoportosítást követjük.

Összefoglalás

- Magyarországon 2011-ben a GDP 23%-át fordították szociális védelmi kiadásokra, kevesebbet az EU-28 átlagánál. A hazai szociális kiadások egy főre jutó értéke az uniós átlag 55%-át tette ki. Egyedül a család/gyermek funkció fajlagos kiadásai közelítik valamelyest az uniós átlagot, ugyanakkor a munkanélküliség és az egyéb társadalmi kirekesztettség egy főre jutó kiadása az átlagosnál is nagyobb mértékben maradt le.
- Az ország egyes térségeiben élők különböző szociális igényeit nagyban befolyásolja a lakosság jövedelmi, munkaerő-piaci helyzete, korszerkezete, egészségi állapota.
- A jövedelmek és a munkaerő-piaci helyzet különbségeit elsősorban az eltérő gazdasági fejlettség határozza meg. A Dunától keletre fekvő régiók és Dél-Dunántúl pozíciója ebből a szempontból jóval kedvezőtlenebb, mint Közép-Magyarorszáé, illetve Közép- és Nyugat-Dunántúlé.
- A területi különbségeket növeli, hogy egészségi állapotuk alapján azokban a térségekben szorulnak nagyobb arányban segítségre, ahol az előbbi kockázati tényezők is fokozottan érvényesülnek.
- A gyermekkorú népesség, valamint a 3 és annál több gyermekes családok aránya Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a legmagasabb, és a kisebb népességnagyság-kategóriájú településeken jellemzően jóval átlag feletti, ami jelentős eltartási terhet jelent a családok számára. Az ugyancsak szociális kockázatot jelentő egyszülős családok a fővárosban, illetve a magasabb népességnagyság-kategóriájú településeken gyakoriak.
- Az öregség funkcióba tartozó ellátások iránti igényeket jelzi, hogy a fővárosban a legmagasabb és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legalacsonyabb a 65 éves és idősebb népesség aránya.
- A családtámogatások közül az alanyi jogon járó támogatások igénybevételének területi különbségeiben nyilvánvalóan az élveszületések száma a meghatározó. Ezeknek a támogatásoknak a szülőképes korú nőkre vetített aránya Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legmagasabb. A több tényezőtől függő családi pótlék egy családra jutó összege szintén ezekben a megyékben a legnagyobb. A biztosítási jogviszonyokhoz kötött támogatási formák (tgyás, gyed) jellegüknél fogva a kedvezőbb munkaerő-piaci helyzetű térségekben gyakoriak.
- Az alapellátások közé tartozó gyermekjóléti szolgálatok területi lefedettsége 99% feletti. A gyermekjóléti szolgálatok által működtetett jelzőrendszer alapján a veszélyeztetett és védelemben vett gyermekek megfelelő korúakon (0–17 éveseken) belüli aránya Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében volt a legnagyobb 2012-ben.
- A gyermekvédelmi szakellátásban részesülők aránya jellemzően a hátrányosabb helyzetű térségekben nagyobb az átlagosnál a megfelelő korú népességben belül.
- A társadalmi juttatások legnagyobb részét képező öregségi nyugdíjak átlagos nagysága területileg kevésbé különbözik az átlagkeresete-

¹Társadalmi helyzetkép, 2010 – Szociális védelem.

kénél, de a differencia jellege (a gazdaságilag fejlettebb megyék előnye) hasonló ahhoz.

- A többségében időskorúak számára nyújtott alapellátásokban (szociális étkeztetés, házi segítségnyújtás, jelzőrendszeres házi segítségnyújtás) részesülők megfelelő korú népességen belüli aránya Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legmagasabb.
- Szociális szakosított ellátásokra is azokban a megyékben – főként Szabolcs-Szatmár-Beregben, Békésben – mutatkozott a legnagyobb igény, amelyekben viszonylag alacsony az átlagkereset, az öregségi nyugdíj összege, így az átlagosnál nagyobb az idősek szegénységi kockázata.
- Az ápolási díjban, közgyógyellátásban, közlekedési támogatásban részesülők lakónépességen belüli aránya jellemzően a gazdaságilag kevésbé fejlett területeken magas. Ugyanez igaz a megváltozott munkaképességűekre is.
- A munkavállaló (vagy gyermeke) betegsége esetén nyújtott keresetpótló ellátás, a táppénz igénybevételének intenzitása összefügg az alkalmazásban állók kereseti viszonyaival. Az alacsonyabb átlagkeresetű megyékben jellemzően kevésbé élnek a táppénz igénybevételével.
- A munkanélküliség kockázata természetesen a gazdaságilag kevésbé fejlett térségeket érinti intenzívebben. A nyilvántartott álláskereső passzív ellátására alkalmazott eszközök közül álláskeresői járadékban és segélyben a fejlettebb térségek álláskeresői részesülnek nagyobb arányban, mivel többségében ők rendelkeznek a folyósításhoz szükséges jogszerező idővel. A kevésbé fejlett területeken élők nagyobb gyakorisággal kapnak foglalkoztatást helyettesítő támogatást.
- A lakásfenntartással kapcsolatos ellátások közül az adósságcsökkentési és a lakásfenntartási támogatásban részesülők népességen belüli aránya térségenként ugyancsak számottevően különbözik, tükrözi a lakosság életkörülményeiben fennálló területi eltéréseket. A dél-dunántúli és a Dunától keletre fekvő térségekben a lakosság nagyobb aránya részesül ilyen ellátásokban.
- A hajléktalanok ellátási formái közül nappali melegedő minden megyében üzemelt 2012-

ben, zömében 100% feletti kihasználtsággal. Átmeneti elhelyezést nyújtó intézmény egyedül Nógrád megyében nem működött, ugyanakkor a hajléktalanok tartós elhelyezésére 7 megyében nem volt lehetőség.

- A szolgáltatások területi lefedettsége esetenként nagyon egyenlőtlen. A szociális szolgáltatások jelentős részét csak meghatározott településnagyság felett kötelező biztosítani, így ezek elérése is sok esetben a leghátrányosabb térségek számára jelent nehézséget. Helyenként a jogszabályi kötelezettség ellenére sem érhető el a szolgáltatás.

A szociális védelmi rendszer, az igényeket befolyásoló tényezők

A szociális védelmi rendszerek felépítése országonként változik, az eltérő jellegű és volumenű igények kielégítésére számtalan megoldást alkalmaznak. A szociális védelem integrált európai statisztikai rendszerének (ESSPROS) definíciója alapján a szociális védelem a közösségi vagy magánszervezetek mindazon beavatkozása, amelynek célja, hogy könnyítsen a különféle kockázatok vagy szükségletek miatt a háztartásokra és egyénekre nehezedő terheken, feltéve, hogy viszonzatlan és nem egyéni keretek között nyújtják. A szociálpolitika és a statisztika számára egyaránt megfelelő, nemzetközi összehasonlításra alkalmas rendszer adatai szerint 2011-ben Magyarországon a GDP 23%-át fordították szociális védelmi kiadásokra (az Európai Unió átlagában 29%-át).

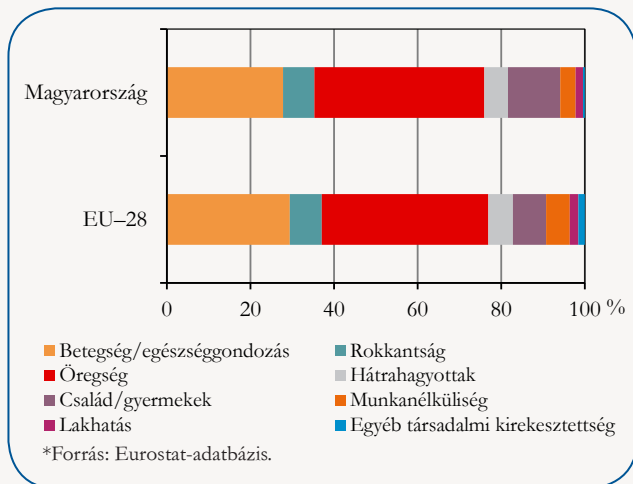
Az EU-standard funkcionális osztályozása² a különféle szociális szükségleteket 8 csoportba (betegség/egészség gondozás, rokkantság, öregség, hátrahagyottak, család/gyermekek, munkanélküliség, lakhatás, egyéb társadalmi ki-rekesztettség) sorolja. A hazai szociális védelmi kiadásokon belül – hasonlóan az európai uniós megoszláshoz – az öregség és a betegség/egészségmegőrzés funkciók aránya a legnagyobb (41, illetve 28%). A magyar és az uniós kiadások szerkezete leginkább a család/gyermekek funkció súlyában tér el. Míg Magyarországon az ilyen célú ráfordítások az összes szociális védelmi ki-

²A funkcionális osztályozásról részletesebben: Dr. Fazekas Rozália–Tokaji Károlyné: Társadalmi szükségletek – szociális védelmi rendszerek. Statisztikai Szemle, 2007. február

dás 13%-át adták 2011-ben, addig a közösségben átlagosan csak 8%-át.

1. ábra

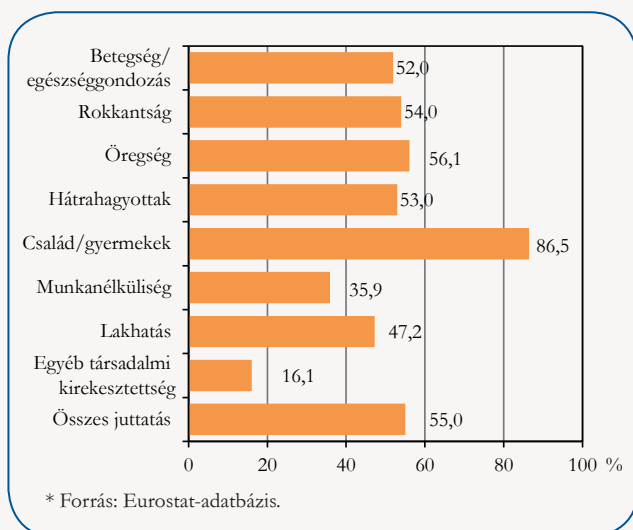
A szociális védelmi kiadások megoszlása funkciók szerint, 2011*

Tovább árnyalja a képet, hogy egy főre vetítve a hazai kiadások az uniós átlag 55%-át tették ki (vásárlóerő-paritáson számolva). A kiadások összességében alacsonyabb népességarányos szintje az egyes funkciók viszonylatában jelentősen eltér. Egyedül a család/gyermek funkció fajlagos kiadásai közelítik valamelyest az uniós átlagot, ugyanakkor a munkanélküliség, és különösen az egyéb társadalmi kirekesztettség egy főre jutó kiadásai az átlagosnál jóval nagyobb mértékben lemaradtak.

2. ábra

Egy lakosra jutó szociális kiadások Magyarországon az EU-28 százalékában, 2011*

Az Európai Unióban a szociális ellátórendszerek működtetése, jogi szabályozása az egyes tagor-

szágok hatáskörébe tartozik. A magyar ellátórendszerre irányadó szabályozást elsősorban a szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény (szociális törvény) foglalja keretbe. A szociális törvény rendelkezik a pénzbeli és természetbeni ellátások, valamint a személyes gondoskodás keretében nyújtott alapszolgáltatások és szakosított ellátási formák fontosabb szabályairól. Ugyancsak jelentős jogszabály a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény. Ugyanakkor több más (gyermekvédelmi, egészségbiztosítási, nyugdíjbiztosítási, családtámogatási, fogyatékosügyi, munkanélküliségi és lakástámogatási) irányadó törvény, illetve rendelet létezik, a hazai szociális védelmi rendszer tehát rendkívül kiterjedt és bonyolult. A különböző kockázatok kezelésére különböző forrásokból más-más szervek folyósításával mintegy 350 féle kedvezmény és támogatás van. Az intézkedések összehangolása érdekében a jogszabályok gyakran változnak. Az ellátásokról nincs egységesített nyilvántartás, a területi különbségeket az egyes ellátások adatai alapján külön-külön vizsgálhatjuk.

A szociális ellátások iránti igény a társadalom egyes rétegeiben differenciáltan jelentkezik, és az igények eltérése területileg is jelentős. Az ország egyes térségeiben élők különböző szociális igényeit számos tényező befolyásolja.

A **jövedelmek** különbségeit elsősorban az eltérő gazdasági fejlettség határozza meg. A Dunától keletre fekvő régiók, valamint Dél-Dunántúl jövedelmi viszonyai jóval kedvezőtlenebbek, mint Közép-Magyarorszáé, valamint Közép- és Nyugat-Dunántúlé. 2011-ben a Közép-Magyarországon élő háztartások egy főre jutó bruttó éves jövedelme átlagosan 1,5-szerese volt az észak-alföldi-nak. Ugyanakkor egy-egy térségen belül települések vagy településrészek között még jelentősebbek a különbségek.

Az előbbivel szorosan összefügg az egyes térségek eltérő **munkaerő-piaci helyzete**. A kevésbé fejlett területeken jóval nagyobb arányban jelennek meg a munkajövedelemmel nem rendelkező, ellátásra szoruló rétegek. A szociális védelmi rendszer biztosítási alapon járó ellátásait ugyanakkor a kedvezőbb foglalkoztatási helyzetű régiók lakossága nagyobb arányban veheti igénybe.

A magyar szociális védelmi rendszerben – a biztosítási alapon járó ellátásokhoz hasonlóan – kifejezetten magas az univerzális támogatások aránya, amelyek bizonyos élethelyzetben, életkorban

mindenkinek járnak. A **népesség korösszetétele**, ezen belül elsősorban a gyermekkorúak és az időskorúak arányának területi különbségei eltérő igényeket támasztanak az ellátórendszerek felé. A **lakosság egészségi állapota** ugyancsak meghatározza a szociális ellátás iránti igényeket. A területi különbségeket növeli, hogy egészségi állapotuk alapján azokban a térségekben szorulnak nagyobb arányban és tartósan szociális ellátásra, ahol egyéb kockázati tényezők (alacsony jövedelem, munkanélküliség) is fokozottan érvényesülnek.

Az igények mellett a szolgáltatások országos lefedettsége is egyenlőtlen. A szociális szolgáltatások jelentős részét csak meghatározott településnagyság felett kötelező biztosítani, így ezek elérése is sok esetben a leghátrányosabb térségek lakói számára jelent nehézséget (ráadásul az ellátási kötelezettség elmulasztása sem jár szankciókkal). Tovább árnyalja a képet, hogy a szolgáltatások minőségében is előfordulnak különbségek (pl. helyben, vagy bevont településként érhető el az ellátás).

Család, gyermekek

A családok és a gyermekkorúak arányának területi különbségei

A családtámogatások célcsoportját potenciálisan a gyermekes családok jelentik. A 2011. évi

népszámlálás során 1,78 millió gyermekes családot számláltak az országban, ezekben 2,89 millió gyermek élt. A családok kétharmadában neveltek gyermeket, kisebb területi eltérésekkel.

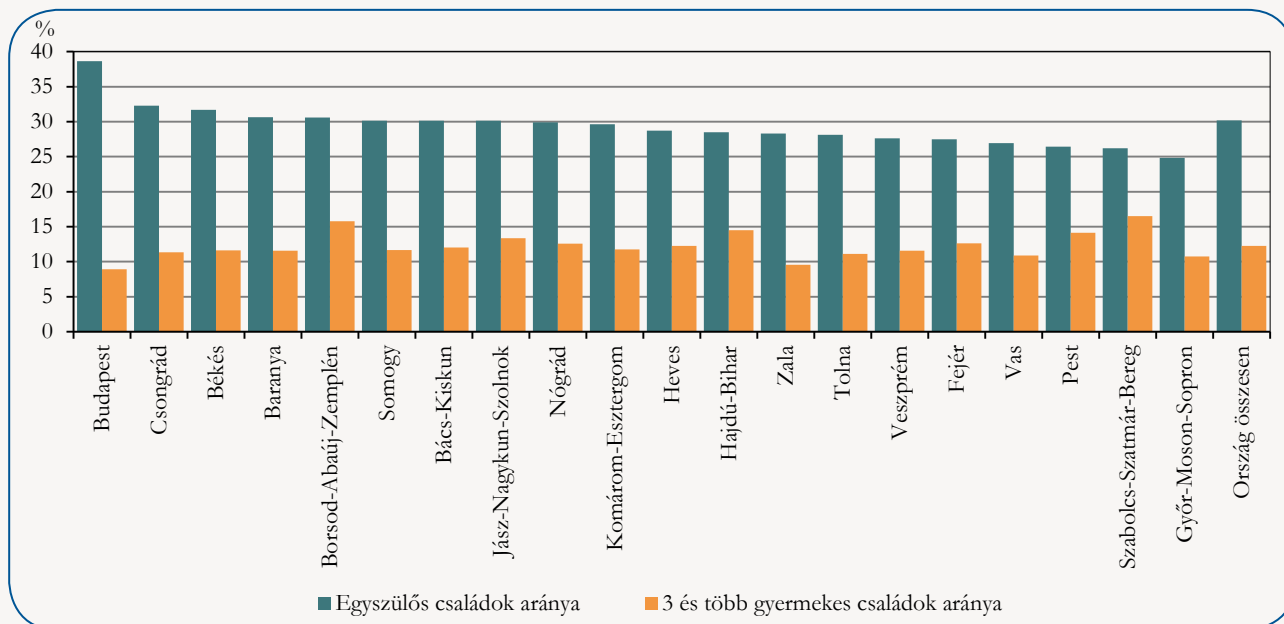
A gyermekes családokon belül a szociális védelem szempontjából kiemelt figyelmet igényelnek az egyszülős, illetve a 3 és annál több gyermekes családok. Az egyszülős családok száma az elmúlt évtizedben valamennyi megyében jelentősen növekedett.

A gyermekes családok 30%-ában csak az egyik szülővel éltek a gyermekek. Az egyszülős családok aránya Budapesten kiugróan magas (39%), aránya a településméret csökkenésével egyre kisebb. A megyék közül Csongrádban és Békésben volt a legmagasabb az egyszülős családok aránya (32%), ugyanakkor Győr-Moson-Sopron megyében a gyermekes családok mindössze 25%-át adták.

A népszámlálás időpontjában a gyermekes családok 12%-ában élt legalább 3 gyermek. A nagycsaládok aránya a településmérettel összefüggésben az egyszülős családokkal ellentétesen változik: Budapesten jóval átlag alatti (8,9%) a 3 és annál több gyermekes családok aránya, ami a településméret csökkenésével egyre magasabb. A megyék közül Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén gyermekes családjain belül képviselnek legnagyobb (16, illetve 17%) arányt a 3 és annál több gyermekes családok. Jellemzően azokban a térségekben magasabb a 3 és annál több gyermekesek aránya, ahol a gazdasági fejlettséggel

3. ábra

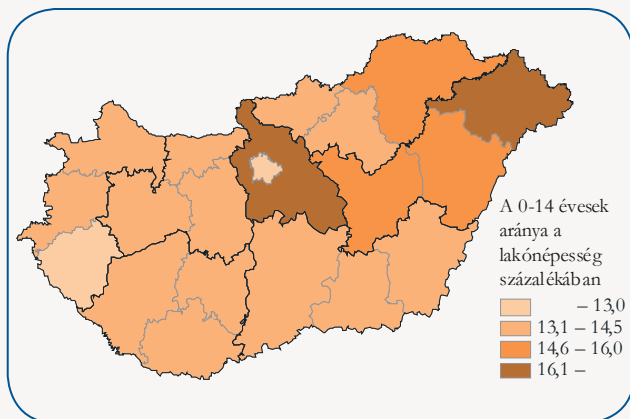
Az egyszülős, valamint a 3 és annál több gyermekes családok aránya a gyermekes családokon belül, 2011

összefüggésben a foglalkoztatás alacsonyabb szintű. A nagyobb eltartási teher így tovább fokozza az e térségekben élők jövedelmi hátrányát, mindazonáltal a védelmi rendszeren keresztül jövedelemforrást is biztosít.

4. ábra

A 0–14 évesek aránya a lakónépességben belül, 2012

Az élveszületések csökkenésével, valamint a várható élettartam növekedésével összefüggésben a gyermekkorúak aránya a teljes népességben egyre kisebb. 2012 végén a hazai lakosság 14%-a tartozott a 0–14 évesek közé. Zala megyében és Budapesten a 13%-ot sem érte el a gyermekkorúak aránya, ugyanakkor a fiatalosabb korszerkezettű Szabolcs-Szatmár-Bereg, Pest és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 16–17% körül alakult.

Családtámogatás

A magyar családtámogatási rendszer a gyermekvállaláshoz, -neveléshez kapcsolódó egyes juttatásokat alanyi jogon biztosítja, míg másokat biztosítási jogviszony meglétéhez köti. Az előbbihez tartozik a gyermekgondozási segély, a gyermeknevelési támogatás, az anyasági támogatás és a nevelési ellátásból, illetve az iskoláztatási támogatásból álló családi pótlék. Az utóbbihoz sorolható a terhességi-gyermekágyi segély és a gyermekgondozási díj.³

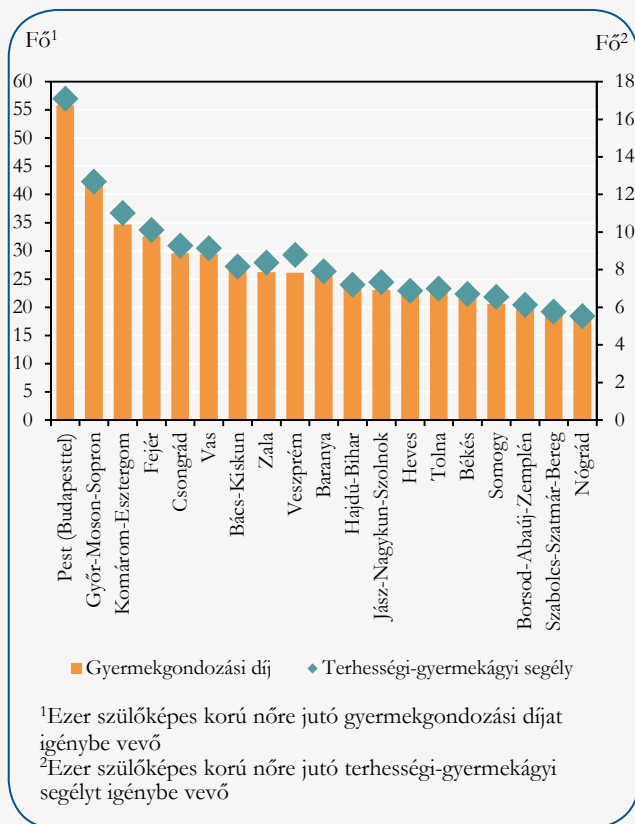
Magyarországon 2012-ben családtámogatásokra összesen 551 milliárd forintot fizettek ki, a GDP 1,9%-át.

Az anyasághoz és a gyermekneveléshez kapcsolódó ellátás a **terhességi-gyermekágyi segély (tgyás)**, ami elnevezése ellenére egy biztosítási jogviszonyhoz kötött egészségbiztosítási pénzbeli juttatás. Gyermekek születése esetén a jogosultsági feltételekkel rendelkező szülő a 24 hetes szülési szabadság időtartamára részesül az ellátásban, ennek mértéke az igénylő jövedelme naptári napi átlagának 70%-a.^{4,5}

Magyarországon 2012-ben havonta átlagosan 25,2 ezer fő részesült terhességi-gyermekágyi segélyben, amire összesen 38,2 milliárd forintot fordítottak. Egy segélyezési napra 4,1 ezer forint kiadás jutott, 4%-kal több, mint az előző évben. Ez az ellátási forma biztosítási jogviszonyhoz kötött, ezért az igénybe vevők magasabb arányban voltak a kedvezőbb munkaerő-piaci adottságokkal rendelkező megyékben. A két szélső értéket Pest megye (Budapesten) és Nógrád jelentette.

5. ábra

Ezer szülőképes korú nőre jutó gyermekgondozási díjat és terhességi-gyermekágyi segélyt igénybe vevők, 2012

³Nemzeti Erőforrás Minisztérium: Tájékoztató a gyermekek után járó ellátásokról. Budapest, 2012, 7–8 p.

⁴Országos Egészségbiztosítási Pénztár: http://www.oep.hu/pls/portal/docs/PAGE/LAKOSSAG/OEPHULAK_EBELLAT/ELLATASMO/TERHESSEGI_GYERMEKAGYI_SEGELY_2013_01.PDF

⁵1997. évi LXXXIII. törvény a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól. V. fejezet: Az egészségbiztosítás pénzbeli ellátásai

A terhességi-gyermekágyi segélyt igénybe vevők számát a szülőképes korú népességhez viszonyítva is Pest megye (Budapesttel) emelhető ki a megyék közül, ahol ezer szülőképes korú nőre a legtöbb, 17 igénybe vevő jutott 2012-ben, ami az országos átlagot 58%-kal haladta meg. Ez a mutató Nógrádban és Szabolcs-Szatmár-Beregen volt a legalacsonyabb (5,5, illetve 5,8 ezrelék).

A **gyermekgondozási díj (gyed)** foglalkoztatási jogviszonyhoz, munkavégzéshez kötött, a terhességi-gyermekágyi segély leteltét követő naptól a gyermek 2. életévének betöltéséig megállapított, jövedelem-arányos támogatás. Nem szociális juttatás, a kötelező egészségbiztosítás keretében, kizárólag a biztosítottaknak jár. (Lejárta után a gyermekgondozási segély még egy évig igénybe vehető.) A gyed jogosultsági feltételeként szükséges előzetes biztosítási idő 365 nap, aminek a szülés, illetve a támogatás igénylését megelőzően két éven belül nem folytonosan, de teljesülnie kell.^{6,7}

A gyedet 1985-ben vezették be – a 3/1985.(I. 17.) sz. minisztertanácsi rendelettel –, a magasabb iskolai végzettségűek gyermekvállalási hajlandóságának növekedése érdekében. Tíz évvel később megszüntették, majd az ezredfordulón visszaállították.⁸

Gyermekgondozási díjban 81,8 ezren részesültek 2012-ben Magyarországon. Az ezer szülőképes korú nőre jutó gyermekgondozási díjat igénybe vevők száma Nógrádban és Szabolcs-Szatmár-Beregen volt a legalacsonyabb (18, illetve 19 fő).

2012-ben gyermekgondozási díjként 89,2 milliárd forintot fizettek ki országosan, a családtámogatásra fordított összegek 16%-át.

Magyarországon 2012-ben az alanyi jogon járó támogatások (a családi pótlék, anyasági támogatás, gyermeknevelési támogatás, gyermekgondozási segély) együttesen a családtámogatásra kifizetett összeg 77%-át adták.

Magyarországon a „szélesebb néprétegeknek járó” **családi pótlékot** 1938-ban vezették be (1938. évi XXXVI. tc.).⁹ Két ellátást foglal magába, a nevelési ellátást, és az iskoláztatási támogatást. A nevelési ellátást a még nem tanköteles, az iskoláztatási támogatást a tanköteles, s már nem tanköteles, de közoktatási (középfokú oktatási) intézményben tanulmányokat folytató gyermekek után folyósítják.¹⁰

A családi pótlék összege függ a gyermekek számától, a szülő családi állapotától, valamint a gyermek egészségi állapotától. Magyarországon 2012-ben havonta átlagosan 1 millió 168 ezer család, 1 millió 891 ezer gyermek részesült ebben a jövedelemkiegészítő ellátásban. Számukra összesen 343,2 milliárd forintot folyósítottak, a családtámogatási kiadások 62%-át. Egy családra 2012-ben átlagosan 293,9 ezer forint családi pótlék jutott, ezt az összeget Borsod-Abaúj-Zemplén 10, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 9,3%-kal haladta meg.

Az **anyasági támogatás** a jogosult részére egyszeri, egy összegben járó családtámogatási ellátás, a gyermek születésére tekintettel jár meghatározott feltételek fennállása esetén. Az anyasági támogatás – gyermekenként megállapítható – összege azonos a gyermek születésének időpontjában érvényes öregségi nyugdíj legkisebb összegének 225%-ával (2012-ben 64 125 forint), ikergyermekek esetén 300%-ával (2012-ben 85 500 forint).¹¹ Anyasági támogatásra jogosult a szülést követően az a nő, aki terhessége alatt legalább négy alkalommal – koraszülés esetén legalább egyszer – részt vett terhesgondozáson.¹²

Magyarországon 2012-ben 86,2 ezer fő részesült anyasági támogatásban, összesen 5,7 milliárd forint összegben. Az ebben az ellátási formában részesülő családok legnagyobb hányada (32%) Pest megyei (Budapesttel), itt 1,8 milliárd forintot fizettek ki anyasági támogatásként. A megyék közül – összefüggésben az alacsony születésszámmal – Nógrádban a legkisebb (1,7%) az ellátásban részesülő családok aránya.

Ezer szülőképes korú nőre a megyék közül Borsod-Abaúj-Zemplénben és Szabolcs-Szatmár-Beregen jutott a legtöbb (40–40) anyasági támogatásban részesülő. E két megyében a családtámogatások közül az alanyi jogon járó juttatásokat igénybe vevők száma – a magas születésszám eredményeként – meghaladta a többi megye értékeit. (2012-ben Borsod-Abaúj-Zemplénben 6,7 ezer, Szabolcs-Szatmár-Beregen 5,6 ezer élveszületés volt, ami Pest megyét /Budapesttel együtt/ követően a két legmagasabb érték.)

⁶Országos Egészségbiztosítási Pénztár: http://www.oep.hu/pls/portal/docs/PAGE/LAKOSSAG/OEPHULAK_EBELLAT/ELLATASMO/GYERMEKGONDOZASI_DIJ_2013_01.PDF

⁷1997. évi LXXXIII. törvény a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól. V. fejezet: Az egészségbiztosítás pénzügyi ellátásai

⁸Európai Családpolitikák: A magyar családpolitika története <http://hexa.hcbc.hu/meh/eucsp.htm>

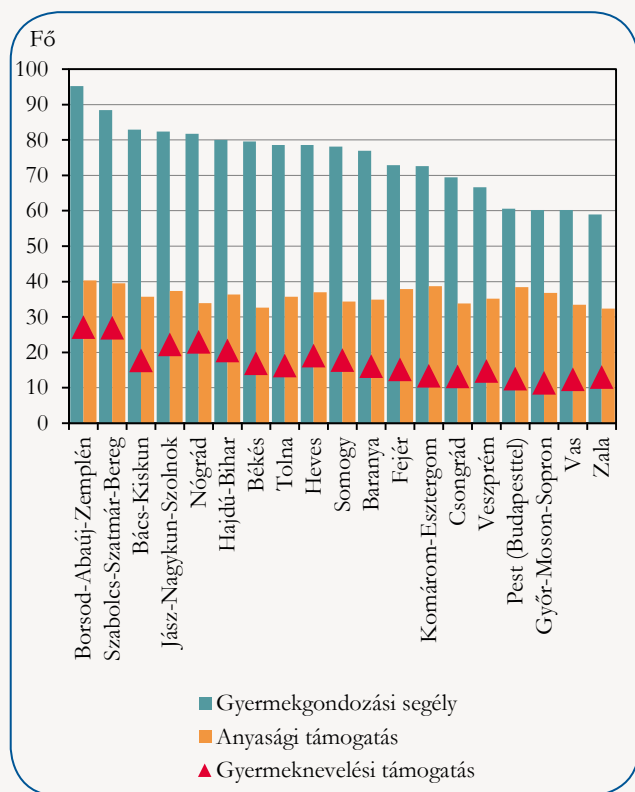
⁹Európai családpolitikák: A magyar családpolitika története. 4 p <http://hexa.hcbc.hu/meh/eucsp.htm>

¹⁰Nemzeti Erőforrás Minisztérium, Tájékoztató a gyermekek után járó ellátásokról. Budapest, 2012, 8 p

¹¹<http://www.kormanyhivatal.hu/hu/ugytipusok/kormanyablakokban-intezheto-ugyek/gyermekvallalussal-kapcsolatos-ugyek/anyasagi-tamogat-as-igenylese>

¹²1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról.

6. ábra
Gyermekgondozási segélyt, anyasági támogatást és gyermeknevelési támogatást igénybe vevők ezer szülőképes korú nőre jutó száma, 2012

A **gyermeknevelési támogatás (gyet)** biztosítási időtől független, jövedelempótló ellátás, akkor jár – a legfiatalabb gyermek 3. életévétől 8. életévének betöltéséig¹³ –, ha az anya saját háztartásában három vagy több kiskorút nevel. Magyarországon 2012-ben 38,6 ezer igénybe vevő részére összesen 13,3 milliárd forint gyermeknevelési támogatást jutattak. Pest megyén kívül (Budapesttel) elsősorban a két elmaradott, munkanélküliséggel leginkább sújtott régió (Észak-Magyarország és Észak-Alföld) megyéiben vették igénybe. Borsod-Abaúj-Zemplénben és Szabolcs-Szatmár-Beregben a 3 vagy annál több gyermeket nevelők – az ország többi megyéjéhez viszonyított – magas aránya eredményezte a gyermeknevelési támogatást igénylők jelentős számát. A két megyében összesen 7,9 ezer fő részesült ebben az ellátási formában, az országos több mint egyötöde.

A **gyermekgondozási segélyt (gyes)** 1967-ben vezették be hazánkban a szülési kedv ösztönző eszközeként, ami rövidnek bizonyuló, átmeneti

termékenység-emelkedéssel járt. Elsősorban az alacsonyabb iskolai végzettségű és keresetű nők termékenysége emelkedett a gyes bevezetésének hatására.¹⁴ Ez a támogatási forma folyamatosan változott: a munkaviszonyhoz való kötöttsége 1995-ig fennmaradt, majd igénybe vételét jövedelemkorláthoz kötötték, később – a jövedelemhatárt eltörölve – alanyi jogon igényelhetővé tették.¹⁵

2012-ben gyermekgondozási segélyt havonta átlagosan 168 ezer fő vett igénybe, részükre 61,8 milliárd forint került kifizetésre, ami az összes családtámogatásra fordított összeg 11%-át jelentette. Gyermekgondozási segélyre a szülő a gyermek 3. életévének betöltéséig jogosult. Mivel ez a támogatási forma alanyi jogon jár – a gyeddal ellentétben – inkább a hátrányos helyzetű térségekben élők igényelték nagyobb számban: Borsod-Abaúj-Zemplénben 15 ezren, Szabolcs-Szatmár-Beregben 12 ezren. Ezer szülőképes korú nőre is ezekben a megyékben jutott a legtöbb ellátott (96, illetve 89), mivel az itt élők közül sokan szülnek viszonylag fiatalon, alacsony képzettségüként, munkaviszony és biztosítási jogviszony nélkül. Az országban ezer szülőképes korú nőre 72 támogatást igénybe vevő jutott, ennél alacsonyabb érték hat megyében és a fővárosban fordult elő.

Családsegítő szolgálat

A családsegítés a szociális vagy mentálhigiénés problémák, illetve egyéb krízishelyzet miatt segítségre szoruló személyek, családok számára az ilyen helyzethez vezető okok megelőzése, a krízishelyzet megszüntetése, valamint az életvezetési képesség megőrzése céljából nyújtott szolgáltatás.¹⁶ A családsegítő szolgálat olyan szociális alapszolgáltatásként működik, amelyet a települési önkormányzat köteles biztosítani a legalább 2000 állandó lakosság számú településeken.¹⁷

Magyarországon 2012-ben 654 családsegítő szolgálat működött, ezek összesen 2,6 ezer főt foglalkoztattak. A családsegítő szolgálatot 280,8 ezer fő vette igénybe 856,9 ezer probléma esetén. Az igénybevevők hattizede nő volt, 32%-uk 50–61 éves.

Intézményi keretek között a családsegítést igénybe vevők száma Pest megyében (Budapesttel) volt a legnagyobb, ezt követően Szabolcs-Szatmár-Bereg

¹³Nemzeti Erőforrás Minisztérium, Tájékoztató a gyermekek után járó ellátásokról, Budapest, 2012, 29 p

¹⁴Európai Családpolitikák: A magyar családpolitika története <http://hexa.hcb.hu/meh/eucsp.htm>

¹⁵Központi Statisztikai Hivatal: Szociális védőháló a régiókban, 2008, 10 p

¹⁶1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról.

¹⁷1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról, IV. cím: A személyes gondoskodás megszervezésére köteles szervek.

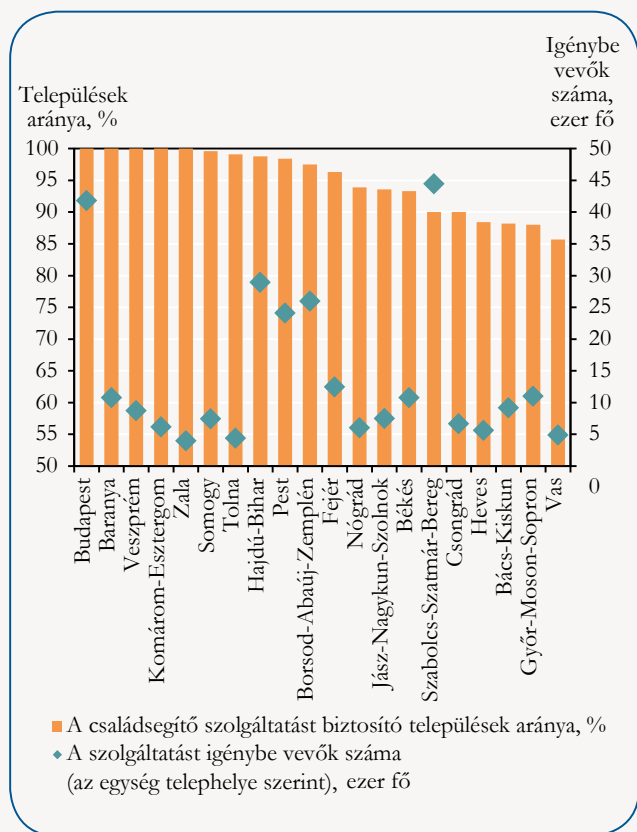

ben, Hajdú-Biharban és Borsod-Abaúj-Zemplénben. E megyék közül Szabolcs-Szatmár-Beregben regisztráltak az esetek és az ellátást igénybe vevők nagyobb hányadát (13, illetve 16%-át).

A családsegítő szolgáltatásokat 2012-ben a legtöbbször (216,7 ezer eset, a problémák egynegyedében) anyagi nehézségek kezelésével kapcsolatban keresték fel. A legmagasabb hányad Budapesten (44%) volt, amit Baranya megye (35%) követett. Ebben a problématiszban összességében Budapesten, Pest és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében regisztráltak a megkeresések egyharmadát. Foglalkoztatottsággal összefüggő problémákkal 112,1 ezer esetben (13%) fordultak családsegítő szolgálathoz. A kedvezőtlenebb munkaerő-piaci adottságú megyéken belül magas volt a foglalkoztatottsággal kapcsolatos hozott problémák aránya Nógrádban (28%), Borsod-Abaúj-Zemplénben (22%). A többi megyében 4,3 (Győr-Moson-Sopron) és 18% (Baranya) között mozgott ez a hányad, Budapesten 21% volt. Ezekon kívül szintén családsegítő szolgálathoz fordultak ügyintézéshez szükséges segítségkéréssel, információkéréssel, életviteli lelki-mentális, családi-kapcsolati, gyermeknevelési, egészségkárosodás

7. ábra

Családsegítő szolgáltatást biztosító települések aránya és az ellátást igénybe vevők száma, 2012

következményével összefüggő és egyéb kérdésekkel, amelyek közül az információkérés, illetve az ügyintézéshez kapcsolódó segítségadás aránya jelentős (12, illetve 23%). Országosan a legkisebb arányban (0,2%) a családon belüli bántalmazással kapcsolatban kértek segítséget.

Egy családsegítő szolgálatra átlagosan 429 alapellátást igénybe vevő jutott, legtöbb a fővárosban (1492) és Szabolcs-Szatmár-Beregben (794). Az országos átlagot további 5 megyében haladta meg az igénybevétel (Győr-Moson-Sopron, Baranya, Hajdú-Bihar, Nógrád és Borsod-Abaúj-Zemplén).

A gyermekvédelem komplex rendszere

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló többször módosított 1997. évi XXXI. törvény, közismerten gyermekvédelmi törvény az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének hazai feltételekhez igazodó alaptörvénye. Ez egyrészt a pénzübeli és természetbeni ellátásokon, valamint a gyermekjóléti alapellátásokon keresztül a gyermekek családban történő nevelkedését segíti elő, másrészt a gyermekvédelmi szakellátáson keresztül a valamilyen okból családban nem nevelhető gyermekek számára biztosítja a családpótló ellátás jogszabályi feltételeit nevelőszülőknél, illetve gyermekotthonokban, miközben hatósági (gyámügyi) tevékenységeket is meghatároz.

Pénzübeli és természetbeni ellátások

A pénzübeli és természetbeni ellátások a gyermekek családban történő nevelkedését segítik elő. Formái sokszínűek: rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény, rendkívüli gyermekvédelmi támogatás, gyermektartásdíj állam által történő megelőlegezése, illetve otthonteremtési támogatás.

2012. december 31-én országosan 575 ezer gyermek részesült gyermeknevelést segítő, rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben, 13–13%-uk Szabolcs-Szatmár-Beregben valamint Borsod-Abaúj-Zemplénben élt, de a Pest megyében élők aránya (8,7%) is magas volt. A legkevesebb kedvezményben részesített gyermek (a kedvezményezett 1,2%-a) Vas megyei volt.

A rendkívüli gyermekvédelmi támogatás az időszakosan létfenntartási gondokkal küzdő gyermeket gondozó családok segítségét célozza. A 2012 decemberében rendkívüli gyermekvédelmi támogatásban részesített 26,9 ezer gyermek 18%-a fővárosi, 17%-a Csongrád megyei, 12%-a Pest me-

gyei lakóhelyű volt. A többi megyében arányuk 0,8–4,6% között változott.

Számos esetben válik szükségessé a gyermek-tartásdíj állam által történő megelőlegezése. Erre általában akkor kerül sor, ha a tartásdíj fizetésére kötelezett szülő (az esetek többségében az apa) átmenetileg nem tudja fizetni a tartásdíjat, így ennek következtében a gyermeket gondozó szülő nem képes a gyermek számára a megfelelő tartást nyújtani. 2012 folyamán december 1-jéig 17,4 ezer fő részére előlegezték meg gyermektartásdíjat, amire 2 milliárd forintot fizettek ki országosan. A gyermek-tartásdíj megelőlegezésében részesülők legnagyobb hányada (12%-a) Heves megyei volt, a megelőlegezett tartásdíj legnagyobb részét, az országos 11%-át azonban Pest megyében fizették ki.

Az átmeneti vagy tartós nevelésből (nevelőszülőtől, gyermekotthonból) kikerült fiatal felnőtt lakáshoz jutására, tartós lakhatásának elősegítésére 2012. január 1. és december 1. között 1,5 milliárd forintot költöttek, 1,4 ezer fiatal felnőtt otthon-teremtését támogatták. A támogatásban részesültek és a folyósított támogatás alapján Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar és Pest megye érintettsége a legjelentősebb.

Gyermekek napközbeni ellátása

A gyermekjóléti alapellátás a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, jólétét, a családban történő nevelésének elősegítését, a veszélyeztetettség megelőzését és a kialakult veszélyeztetettség megszüntetését, valamint a gyermek családjából történő kiemelésének a megelőzését hivatott biztosítani. A családban nevelkedő 3 éven aluli gyermekek napközbeni ellátása, szakszerű gondozása és nevelése a személyes gondoskodás keretébe tartozó gyermekjóléti alapellátások közé tartozik, amit a bölcsőde, a családi napközi, a házi gyermekfelügyelet, illetve az egyéb alternatív napközbeni ellátások (pl. játszóházak, játéktárak, játszótér-programok stb.) hivatottak biztosítani.

A bölcsődek működtetéséről a tízezer főt meghaladó lakosságszámú települések és a megyei jogú városok önkormányzata köteles gondoskodni. 2012-ben az ország 704 bölcsődéjében 36 635 bölcsődei férőhely állt rendelkezésre. Ezek több mint négytizede Közép-Magyarországon koncentrálódott, 13–13%-a Észak- és Dél-Alföldön, 9, illetve 10%-a Nyugat- és Közép-Dunántúlon, 6%-a

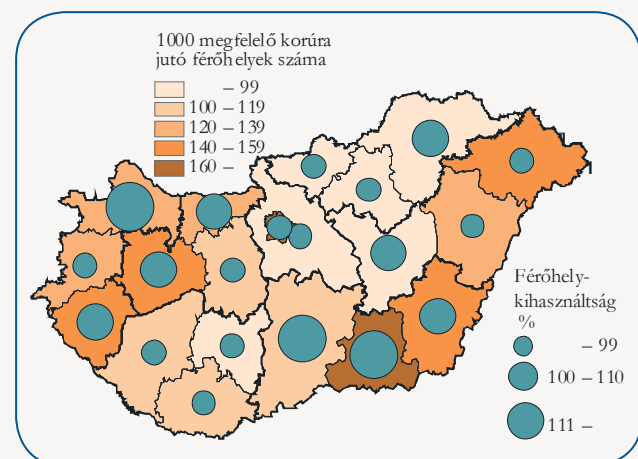
Észak-Magyarországon, illetve Dél-Dunántúlon van. A férőhelyeket alapvetően (95%-ban) önkormányzati fenntartású bölcsődék biztosították. Vas, Zala, Somogy, Heves, Nógrád valamint Bács-Kiskun megyében kizárólag önkormányzati fenntartású bölcsődék működtek, ugyanakkor 7 megyében az önkormányzati bölcsődék aránya az átlagnál alacsonyabb volt (Fejér és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében nem érte el a 90%-ot sem).

A bölcsődékben és a családi napközikben együttesen ezer 0–2 éves gyermekre átlagosan 161 férőhely jutott, ennél kedvezőbb a helyzet Baranya, Békés és Csongrád megyében, valamint Budapesten. A mutató értéke Nógrádban volt a legalacsonyabb (62, az országos 39%-a).

A bölcsődek férőhely-kihasználtsága, azaz a száz férőhelyre jutó beíratott gyermekek száma országosan 101 volt. (Megjegyezzük, hogy a mutató torzítja a férőhelyek illetve a gyermekek számbavételének eltérő referenciaideje.¹⁸) A megyék közel felében meghaladta a 100-at, Győr-Moson-Sopronban volt a legmagasabb (115), és Vas megyében a legalacsonyabb (90). Győr-Moson-Sopronban és a dél-alföldi megyékben a viszonylag jó férőhelykínálat mellett magas a kihasználtság. Dél-Dunántúlon ugyanakkor a viszonylagosan szűk kapacitás ellenére is gyenge a kihasználtság.

8. ábra

Bölcsődei férőhely-kihasználtság, 2012

A bölcsődebe beíratott gyermekek számát több tényező befolyásolja: a születések számának alakulása, a rendelkezésre álló intézmények kapacitása, a bölcsődei térítési díj és nem utolsósorban az adott térségben élő nők foglalkoztatási helyzete. 2012-ben ezer bölcsődés korúra átlagosan 136 beíratott

¹⁸ A férőhelyek száma a december 31-i, a beíratott gyermekek száma a május 31-i állapotnak felel meg.

bölcsődés jutott, Csongrádban és Budapesten 220, illetve 225, Nógrádban 29.

A bölcsődébe beíratott gyermekeket országosan 6,8 ezer gondozónő gondozta. A gondozónők 96%-a rendelkezett szakképzettséggel. Egy gondozónőre 5–6 bölcsődés gyermek jutott, a legkevesebb Vas, a legtöbb Békés megyében.

Országosan a bölcsődék négytizedében vezettek be térítési díjat, területenként eltérő arányban. Veszprém és Győr-Moson-Sopron megyében a bölcsődék kevesebb mint egytizedében, Zala megyében pedig több mint nyolctizedében állapítottak meg térítési díjat.

A gyermekek napközbeni ellátásának egyre inkább terjedő formája a családi napközi, amely nem hagyományos intézményi formában működik, és széles korosztály (20 hetestől 14 évesig) ellátására biztosít lehetőséget. Mindazonáltal a családi napközik is jellemzően bölcsődés korúak gondozását biztosították, 2008–2012 között a május 31-i referencianapon a beíratott gyermekek fele 3 évesnél fiatalabb volt. 2012-ben 7,4 ezer engedélyezett férőhelyen 6,5 ezer gyermeket gondoztak¹⁹.

A családi napközik jellemzően a városokban koncentrálnak, ám a községekben is növekszik elterjedtségük. Győr-Moson-Sopron, Baranya és Nógrád megyében a családi napközis gyermekek több mint fele községek intézményeibe járt.

Családban élő gyermekek gondozása

Az alapellátások körébe tartozó ellátási forma a gyermekjóléti szolgáltatás, amely a szociális munka módszereinek és eszközeinek felhasználásával szolgálja a gyermek testi és lelki egészségének, családban történő nevelkedésének elősegítését, a gyermek veszélyeztetettségének megelőzését, a kialakult veszélyeztetettség megszüntetését, illetve a családjából kiemelt gyermek visszahelyezését. A gyermekjóléti szolgálatok által működtetett jelzőrendszer fontos szerepet játszik a gyermekek veszélyeztetettségének időbeni felismerésében. Országosan 89 ezer családban 191 ezer **veszélyeztetett** kiskorút tartottak nyilván 2012. december 1-jén. A legtöbb veszélyeztetett gyermek (27 ezer) Szabolcs-Szatmár-Beregben és (28 ezer) Borsod-Abaúj-Zemplénben élt. A 0–17 évesekből a veszélyeztetett kiskorúak aránya mindkét megyén belül meghaladta a

20%-ot, országosan 11% volt. A veszélyeztetettség 43%-ban anyagi okokból keletkezett, a környezeti okból és a magatartási okból veszélyeztetettek aránya egyaránt 27–27%, az egészségi okból veszélyeztetettek hányada pedig 3,4%. Néhány megyében (Vas, Baranya, Bács-Kiskun, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Csongrád) az anyagi okok jóval nagyobb szerepet játszottak az átlagnál.

Ha a szülő nem tudja vagy nem akarja a gyermek veszélyeztetettségét az alapellátások önkéntes igénybevételével megszüntetni, de alaposan feltételezhető, hogy segítséggel a gyermek fejlődése a családi környezetben mégis biztosítható, a települési önkormányzat jegyzője a gyermeket védelembe veszi.²⁰ A **védelembe vett** gyermekek száma 2012. december 1-jén megközelítette a 26 ezret, a környezeti ok, a szülőnek és a gyermeknek felróható magatartás hasonló arányban vezetett a védelembevitelhez. Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a védelembevitel a megfelelő korúak kiugróan magas hányadát, 2,8, illetve 2,7%-át érintette (országos átlagban 1,5%).

A gyermekjóléti szolgálatok működhethetnek önálló gyermekjóléti szolgáltatóként, gyermekjóléti szolgáltatóként, vagy gyermekjóléti központként. Gyermekjóléti központok létesítését a gyermekvédelmi törvény 2005. július 1-jével a nagyvárosokban (40 ezer fő feletti településeken és a megyei jogú városokban) tette kötelezővé, ezek alapfeladataikon túl egyéni és csoportos speciális programokat is nyújtanak az érintett gyermekek lakókörnyezetében. A kötelezettség ellenére Fejér, Somogy, Jász-Nagykun-Szolnok és Bács-Kiskun megye nagyvárosaiban nem alakítottak gyermekjóléti központokat.

2012-ben országosan 639 település működtetett gyermekjóléti szolgálatot, amelyek további 2514 településen biztosították valamilyen formában szolgáltatást. A gyermekjóléti szolgálattal ellátott települések aránya 99% feletti volt. A gyermekjóléti szolgáltatást 145 ezer gyermek esetében vették igénybe.

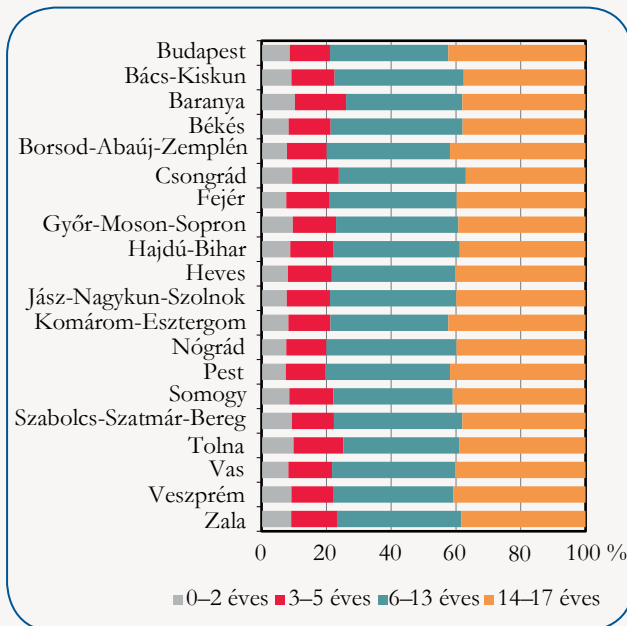
A gyermekjóléti szolgálatok által gondozott gyermekek megfelelő korúakra (0–17 évesekre) vetített legnagyobb hányada, 18%-a Szabolcs-Szatmár-Beregben élt, de arányuk Borsod-Abaúj-Zemplénben és Hajdú-Biharban is meghaladta a 10%-ot.

¹⁹A férőhelyek száma a december 31-i, a beíratott gyermekek száma a május 31-i állapotnak felel meg.

²⁰2013. január 1-jétől ez a hatáskör átkerült a járási gámhivatalokba

9. ábra

A gyermekjóléti szolgálatok által gondozott gyermekek kormegoszlása, 2012

A gyermekjóléti szolgálatok által gondozott gyermekek jellemzően 5 évesnél idősebb korúak voltak; a 6–13 évesek aránya 38, a 14–17 éveseké 40%-ot tett ki, a 6 évesnél fiatalabbak együttesen 22%-ot képviseltek. Baranyában a 6 évesnél fiatalabbak, Békés és Nógrád megye gyermekjóléti szolgálataiban pedig a 6–13 évesek fordultak elő az átlagnál nagyobb arányban.

Gyermekek átmeneti gondozása²¹

A kiskorúak, illetve családjaik átmeneti gondozása akkor válik szükségessé, ha a nem megfelelő lakhatási körülmények, vagy egyéb tényezők (pl. kórházi ápolás, családon belüli bántalmazás) a szülőt gyermekének gondozásában akadályozzák. Az átmeneti elhelyezés történhet gyermekek átmeneti otthonában, családok átmeneti otthonában és helyettes szülőnél. Utóbbi ellátást a törvényi szabályozás minden települési önkormányzat számára előírja. A családok átmeneti otthonát 30 ezer fő feletti, a gyermekek átmeneti otthonát 20 ezer fő feletti lélekszámú településeken kötelező működtetni a jogszabály szerint. A kötelezettség ellenére gyermekek átmeneti otthonát a 20 ezer fő feletti települések közül csak minden harmadik működtetett, ugyanakkor az ilyen otthonok 10%-a kisebb településeken üzemelt. Hat megyében (Bács-Kis-

kun, Somogy, Tolna, Vas, Veszprém, Zala) egyáltalán nem működött gyermekek átmeneti otthona. A családok átmeneti otthonai az arra kötelezett települések 80%-ában működtek, gyakran több funkció ellátására alkalmas intézményben. A két otthontípusban rendelkezésre álló 4377 férőhely 89%-át a családok átmeneti otthonai adták. A helyettes szülők gyakorisága is a népesebb településeken nagyobb, de közülük minden második olyan településen él, ahol nem kötelező átmeneti otthon biztosítása.

Az átmeneti otthonok és a helyettes szülők átlagos éves forgalma rendre meghaladja a kapacitásokat. 2012-ben az országban 7,5 ezer gyermeket vettek átmeneti gondozásba. A gyermekek nagyobb részét ellátó családok átmeneti otthonában elhelyezettek egyharmada szülő. Ugyanakkor az ellátottak 70%-a kevesebb mint fél évig van az átmeneti ellátásban. Az átmeneti gondozásban részesült gyermekek megoszlása területileg nagyban eltér: a gyermekek több mint egyharmada Budapestre, egyenként 7–8%-a Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Pest megyére koncentráldott, a többi megye részaránya jóval kisebb volt.

Családból kiemelt gyermekek gondozása

Ha a gyermek fejlődése családi környezetében bármely okból veszélyeztetett, és sem a gyermekjóléti szolgálat, sem a jegyző intézkedései nem vezettek eredményre, illetve a gyermek megfelelő gondozása családjában, vagy más családi környezetben nem biztosítható, a gyámhivatal intézkedik a gyermek ideiglenes hatályú elhelyezéséről, majd ezt követően átmeneti vagy tartós nevelésbe veszi.

A gyermekvédelmi szakellátás célja²² az ideiglenes hatállyal elhelyezett, a nevelésbe vett gyermek otthont nyújtó ellátásának, a fiatal felnőtt további utógondozói ellátásának, valamint a szakellátást más okból igénylő gyermek teljes körű ellátásának biztosítása.

2012-ben országosan 18 ezer kiskorú és 3 ezer nagykorú részesült gyermekvédelmi szakellátásban. A gondozott kiskorúak ezer megfelelő korúra (0–17 évesre) vetített száma Borsod-Abaúj-Zemplénben, Hajdú-Biharban, Somogyban és Szabolcs-Szatmár-Beregben magas (15–18).

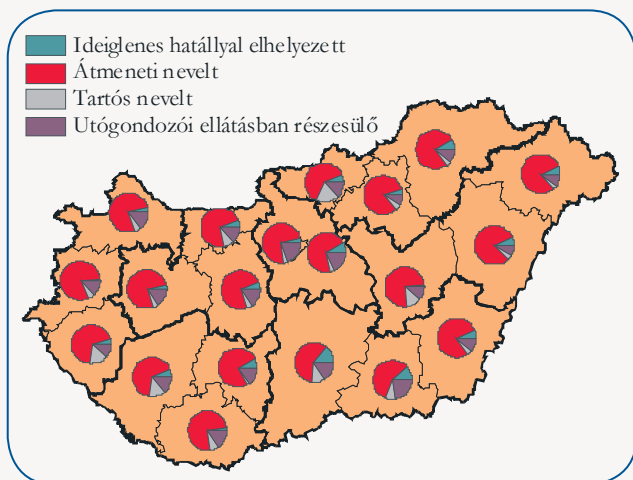
²¹ A témáról részletes elemzés a „Gyermekek átmeneti gondozása” című kiadványban van.

²² 2013. január 1-jétől ez a hatáskör átkerült a járási gyámhivatalokba.

10. ábra

A gyermekvédelmi szakellátásban részesülők megoszlása gondoskodási forma szerint, 2012

A gondoskodási formák közül a szakellátásban részesülők átlagosan 6,8%-a ideiglenes hatállyal elhelyezett, 73%-a átmeneti, 6,1%-a tartós nevelt volt, és 14%-a részesült utógondozói ellátásban. Az ideiglenes elhelyezésben részesülők aránya Vas, Jász-Nagykun-Szolnok és Baranya megyében rendkívül alacsony (1,2–1,4%) volt, ugyanakkor Csongrád és Bács-Kiskun megyében az átlagot 5,1–7,7 százalékponttal meghaladta 2012-ben. A gondoskodási formák megyénként 58–81%-át adó átmeneti nevelésben részesülők aránya Hevesben volt a legmagasabb, ezt követte Hajdú-Bihar és Vas megye. Zalában és Nógrádban a tartós nevelésbe került gyermekek aránya az országos átlagnál 10, illetve 13 százalékponttal magasabb.

A gyámhivatal az önálló életkezdés megsegítése érdekében az átmeneti vagy a tartós nevelésbe vétel megszűnésekor a fiatal felnőtt kérelmére a nagykorúság elérése után a 24. életévig, kivételes esetben 25 éves korig utógondozói ellátásáról intézkedhet. 2012-ben országosan 3 ezer fő részesült utógondozói ellátásban.

A gyermekvédelmi szakszolgálatok a gyermekvédelemben végbement szemléletváltás hatására a szakellátás rendszerébe került gyermekeket törvényi kötelezettségükből adódóan elsődlegesen a családi körülményeket biztosító **nevelőszülő**knél helyezik el.

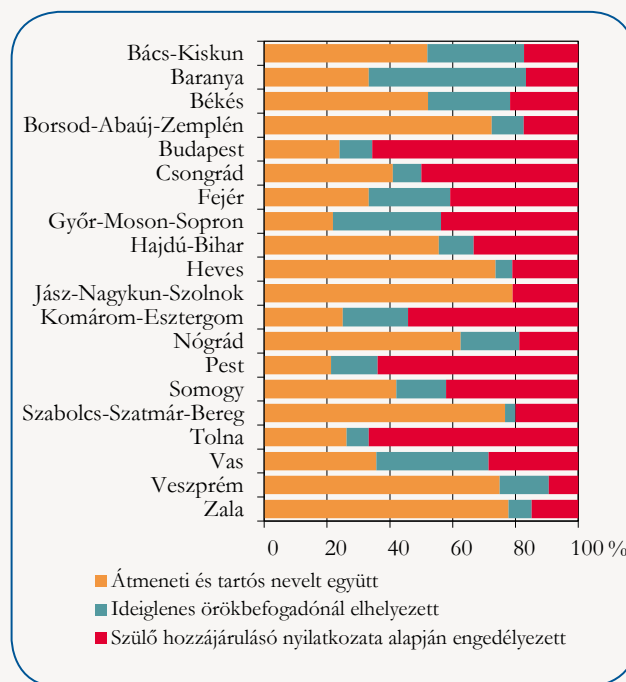
2012-ben 11,3 ezer kiskorúról (0–17 évesről) és 1,6 ezer fiatal felnőttől (18–24 évesről) gondoskodott nevelőszülő. A nevelőszülőknél elhelyezett kiskorúak és fiatal felnőttek 76%-a volt átmeneti

nevelt. Néhány megyében (Heves, Baranya, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Békés) arányuk meghaladta a 80%-ot is. A tartós neveltek aránya Zala megyében kiugróan magas 23%. Száz nevelőszülő átlagosan 232 főt gondozott, ami megyénként 155–324 között változott, száz nevelőszülőre Nógrádban jutott a legkevesebb, és Békésben a legtöbb gyermek. A nevelőszülők által nevelt gyermekek 88%-a kiskorú volt, a 18 éves és idősebbek átlagosnál nagyobb hányada 7 megyében (Pest, Vas, Somogy, Tolna, Nógrád, Bács-Kiskun és Csongrád) és a fővárosban fordult elő.

Amennyiben a nevelőszülőknél nincs hely, akkor kerül sor a **gyermekotthoni** elhelyezésre. 2012-ben 8,1 ezer gyermek nevelkedett gyermekotthonban. A gyermekotthoni férőhelyek negyedrésze Budapesten, 8,3%-a Hajdú-Biharban, 7,3%-a Borsod-Abaúj-Zemplénben és 7,1%-a Szabolcs-Szatmár-Beregben található. A többi megyében ennél kisebb hányaduk (1,7–5,1%) fordul elő. A férőhelyek 31%-át az általános gyermekotthonok és 30%-át az általános lakásotthonok tették ki. Megyénként eltérő a különböző gyermekotthoni típusok előfordulása, míg általános lakásotthonból arányaiban a legtöbb Nógrád megyében található, addig a különleges lakásotthonok aránya Tolna megyében a legnagyobb.

11. ábra

Az örökbefogadások megoszlása típus szerint, 2012

A családjukból kiemelt gyermekek egy részének helyzete **örökbefogadással** rendeződik. 2012. január 1. és december 1. között 793 engedélyezett örökbefogadás volt, év végén 2,2 ezer örökbe fogadható gyermeket tartottak nyilván.

2012-ben az örökbefogadott gyermekek országosan 47%-a gyermekvédelmi szakellátásból (átmeneti vagy tartós nevelésből), 39%-a a szülő hozzájáruló nyilatkozata alapján került örökbefogadó szülőkhöz, 14%-uk ideiglenes örökbefogadónál elhelyezett volt. Az örökbefogadások 18%-át külföldi állampolgárok számára engedélyezték.

Öregség

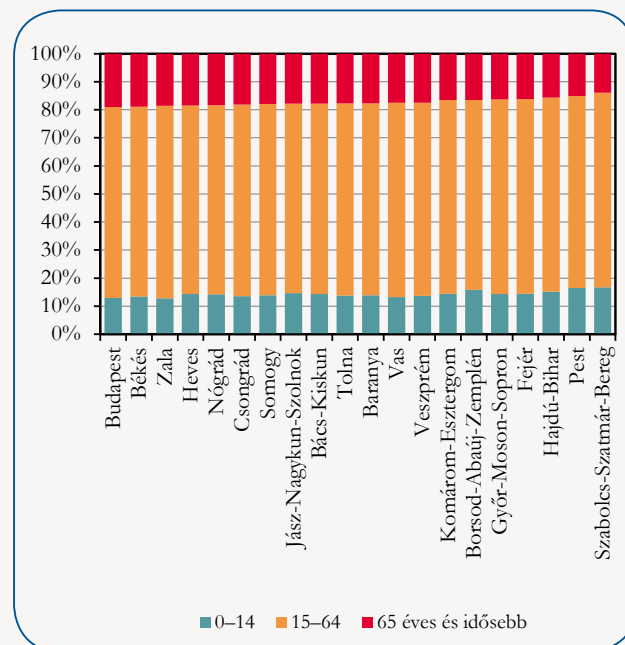
Az élettartam növekedése és az alacsony születésszám jelentősen átalakította a népesség korösszetételét. Magyarországon az EU-28 átlagánál alacsonyabb mind a 0–14 évesek (14,5%), mind a 65 éves és idősebbek (16,9%) aránya. A tagállamok közül az öregedési index alapján legkedvezőbb korszerkezetű Írországnál hazánkban 7,1 százalékponttal kisebb a gyermekkorúak aránya és 5 százalékponttal nagyobb az időskorúaké.

Magyarországon 2001 elején száz gyermekkorúra 91 időskorú személy jutott, 2013. január 1-jén 119. A főváros és a megyék sorrendjében Budapest öregedési indexe a legmagasabb (148). A muta-

tó értéke Szabolcs-Szatmár-Bereg és Pest megyében 100 alatti a gyermekkorúak viszonylag magas (17%-os) részesedése következtében.

13. ábra

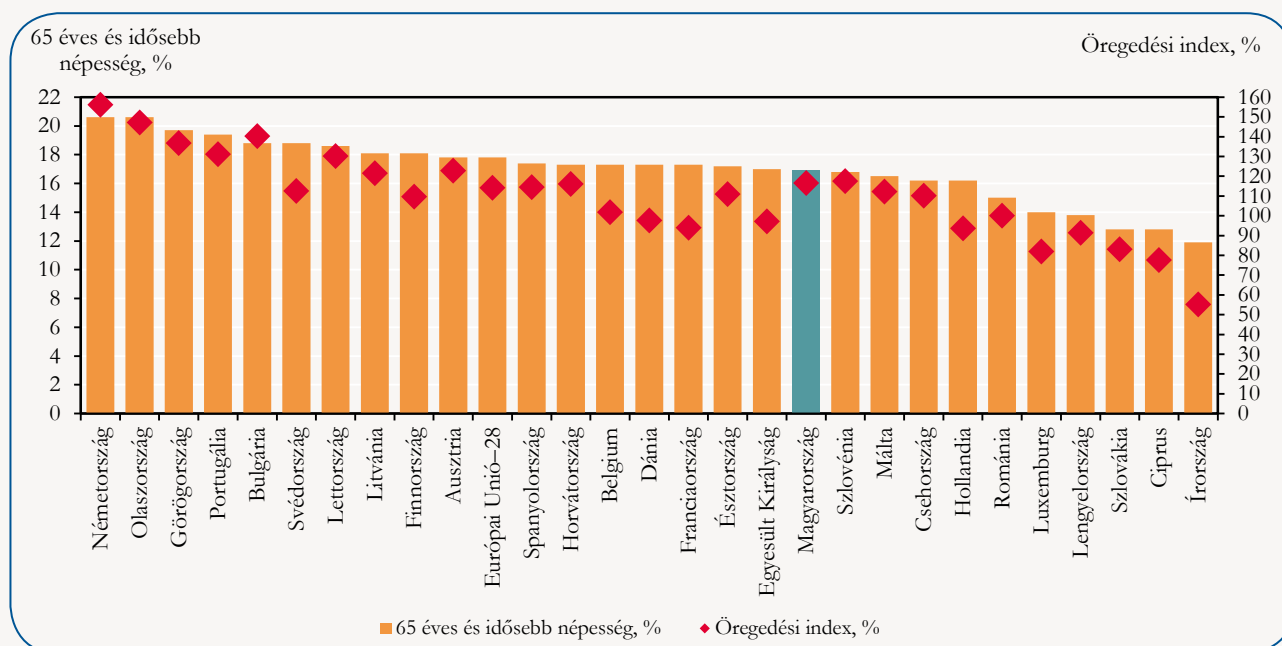
A népesség korösszetétele, 2013. január 1.

Az európai országok szinte mindegyikében problémát jelent az öregedő társadalom és ezzel összefüggésben a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerek fenntarthatósága, vagyis egyre kevesebb aktív személy befizetéséből kell finanszírozni egyre

12. ábra

A 65 éves és idősebbek népességben belüli aránya, és az öregedési index az Európai Unió országaiban, 2012. január 1.

több nyugdíjas ellátását. Magyarországon – az Európai Unió országaihoz hasonlóan – a társadalmi juttatások legnagyobb részét az idősekkel kapcsolatos kiadások teszik ki. 2012-ben nyugdíjakra, ellátásokra, járadékokra és egyéb járandóságokra 3349,7 milliárd forintot fordítottak. Ez az összeg éves átlagban 2 millió 890 ezer fő ellátását biztosította.

A nyugdíjban és egyéb ellátásban részesülők 70%-a, azaz 2 millió 128 fő (61% nő, 39% férfi) **öregségi nyugdíjas** volt 2013. januárban. Számuk 2,1%-kal nőtt az egy évvel korábbihoz képest. 4% feletti volt az emelkedés a fővárosban, illetve Fejérben, Zalaiban és Veszprémben volt, a többi megyében 1, illetve 2,9% közötti. Korbetöltött öregségi nyugdíjban – Békés kivételével – minden megyében és Budapesten is többen részesültek, mint 2012. január elején. 40 év jogosultsági idő²³ alapján több mint 90 ezer nő volt öregségi nyugdíjas. Számuk egy év alatt 43%-kal emelkedett, leginkább Fejér (89%-kal), Zala (78%-kal) és Veszprém megyében (74%-kal). Országosan az ezen új ellátási formában érintettek az öregségi nyugdíjasok 4,5%-át adták. (Vas megyében volt a legmagasabb az öregségi nyugdíjasokon belüli részesedésük.) Az öregségi nyugdíjhoz sorolt ellátás még a korhatár alatti (az 1955 előtt született volt fegyvereseknek járó) öregségi nyugdíj, amelyet 11,6 ezren kaptak 2013. januárban.

Az öregségi nyugdíj egy főre jutó havi átlagos összege a 2013. januári emelés után – a teljes ellátás alapján – 112 781 forint volt. (Az átlagos havi összeg minden megyében meghaladta a 100 ezer forintot.) A nők 106 451, a férfiak 122 828 forintot kaptak. A nők átlagosan 13%-kal alacsonyabb összegű ellátásban részesültek, mint a férfiak. A folyósított öregségi nyugdíj átlagos havi összege összesen 7,8%-kal nőtt az egy évvel korábbihoz képest.

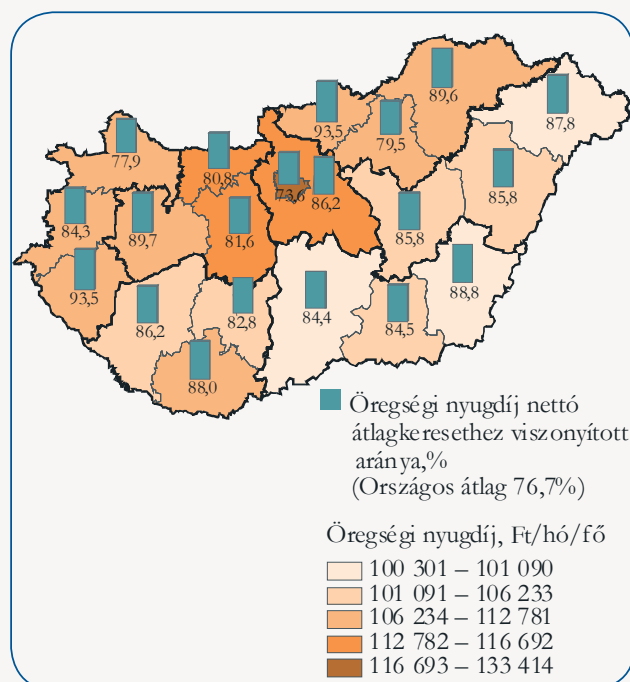
A nyugdíjszámítási rendszer alapja a szolgálati idő és az aktív korban szerzett munkajövedelem nagysága, így szoros összefüggés van egy adott terület öregségi nyugdíjasainak járandósága és nettó kereset színvonala között.

Az átlagos öregségi nyugdíj Magyarországon a nettó kereset 77%-a volt 2013. januárban. Az öregségi nyugdíjak nettó keresethez viszonyított aránya Budapesten (74%) a legalacsonyabb, Nógrád megyében a legmagasabb (94%), ahol leginkább közelített egymáshoz a két összeg. A fővárosban a nettó

átlagkereset 34 ezer forinttal, az átlagos öregségi nyugdíj közel 21 ezer forinttal több az országosnál. Országos átlag feletti öregségi nyugdíjat még Komárom-Esztergom, Fejér és Pest megyében folyósítottak. Békés, Bács-Kiskun és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az egy főre jutó összeg alig haladta meg a 100 ezer forintot. Általában azokban a megyékben magasabb az öregségi nyugdíj átlagos összege, ahol a keresetek is magasabbak.

14. ábra

Az öregségi nyugdíj havi átlagos összege és az alkalmazásban állók nettó átlagkeresetéhez viszonyított aránya, 2013. január

A társadalombiztosítási ellátórendszerben az öregségi nyugdíj mellett saját jogon jár a korbetöltötté vált rokkantsági ellátás is, amit Magyarországon 2012-ben 41,2 ezer fő (a megváltozott munkaképességűeknek járó ellátásban részesülők 9,3%-a) vett igénybe.

Az **időskorúak járadéka**²⁴ a megélhetést biztosító jövedelemmel nem rendelkező, a rá irányadó nyugdíjkorhatárt betöltött időskorú személyek részére nyújtott szociális támogatás, amelynek összege a mindenkorin nyugdíjminimum összegéhez kötött. 2012-ben havonta átlagosan 6,1 ezer rászorult idős embernek folyósították a járadékot, több mint hattizedüknek az egy főre jutó családi jövedelme a nyugdíjminimum felét sem érte el. A támogatásra felhasznált 2012. évi összeg 1,9 milliárd forint volt,

²³ A 2004. évi CXXXVI. törvény differenciálta az időskorúak járadékának havi összegét 2006. január 1-jétől, három jogosultsági csoport szerint.

²⁴ A 2004. évi CXXXVI. törvény differenciálta az időskorúak járadékának havi összegét 2006. január 1-jétől, három jogosultsági csoport szerint.

ami egy személynek havonta átlagosan 26,7 ezer forintot jelentett. 2012-ben a legtöbb támogatott, több mint 800 fő Bács-Kiskun megyében élt, és itt volt a legnagyobb a tízezer 65 éves és idősebb lakosra jutó számuk (65) is. A mutató mindkét alföldi régió megyéiben meghaladta az országos átlagot (26). Jellemzően a kistelepüléseken (500 fő alatti lélekszámú) magas az ellátottak aránya. Korábban a mezőgazdasággal foglalkozó, zömében az Alföldön élő nők egy része nem szerzett elegendő jogosultsági időt saját jogú nyugdíjhoz, miközben a családi gazdaságban is tevékenykedtek.

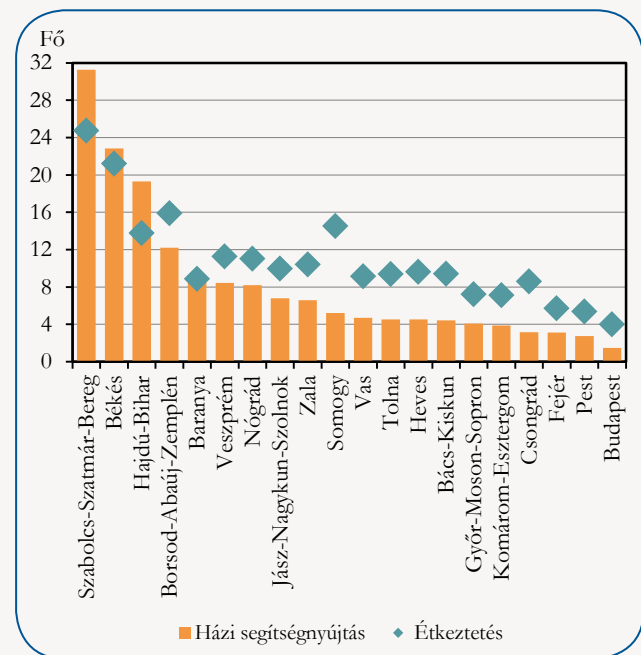
A szociális alapszolgáltatások közül **szociális étkeztetést és házi segítségnyújtást** – amelyek biztosítása az önkormányzatok kötelező feladata – zömében az idősek veszik igénybe.

2012 végén a szociális étkeztetésben részesülők 69, a házi segítségnyújtásban részesülők 82%-a 65 éves vagy idősebb volt. A két alapszolgáltatást igénybe vevők száma országosan a gazdasági-pénzügyi válság kirobbanása óta évről évre folyamatosan nőtt, megyénként eltérő mértékben. 2012-ben napi egyszeri meleg ételt szociális étkeztetés keretében 165,4 ezer rászorulóknak biztosítottak hazánkban. Az ellátottak száma 2008-hoz képest 1,5-szeresére emelkedett. Házi segítségnyújtásban 2012-ben 125,3 ezer fő részesült, 2,6-szer több, mint négy évvel korábban. Számukat tekintve a legtöbb rászoruló mindkét ellátás esetében Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében volt. A legalább 65 évesekre szűkítve, az ellátottak aránya ugyancsak Szabolcs-Szatmár-Beregben a legmagasabb, ahol száz ilyen korú lakosból 31 részesült étkeztetésben, 25 házi segítségnyújtásban. A megyék sorrendjében ezt Békés követi, ahol az idős korosztály lakónépességén belüli részesedése is magas. Országosan a 65 éves és idősebbek 7,4%-a étkeztetést, 9,7%-a házi segítségnyújtást vett igénybe 2012-ben. Az országos átlagnál magasabb (legkedvezőbb) jövedelmi helyzet miatt a legkevésbé a fővárosban lakók vették igénybe ezeket a szociális alapszolgáltatásokat. Egy gondozóra átlagosan 7–9 gondozott jutott a megyék többségében, kivéve Pest megyét, ahol a gondozók leterheltsége a legnagyobb, ott egy főre 12 házi segítségnyújtásban részesülő ellátása hárult.

A **jelzőrendszeres házi segítségnyújtás** szintén az alapszolgáltatás keretében biztosított. Ezt az ellátást döntően a 65. életévüket betöltötték igényelték. 2012-ben országosan összesen 24,7 ezren éltek a segélyhívó készülék otthonukba telepítésének lehetőségével. Közülük a legtöbben (2700 fő) Sza-

15. ábra

Száz 65 éves vagy idősebb személyre jutó étkeztetésben és házi segítségnyújtásban részesülő, 2012

bolcs-Szatmár-Beregben laktak, és a segélyhívó készülékeket is itt használták legtöbbször krízishelyzet esetén. 2012-ben tízezer 65 éves és idősebb lakosból átlagosan 145 ellátott volt, Szabolcs-Szatmár-Beregben és Baranyában ennek kétszerese, ugyanakkor a fővárosban alig több mint egyharmada.

A **nappali ellátások** terén – a korábbi évekhez hasonlóan – maradt a férőhelyek és az ellátottak vonatkozásában is az idősek dominanciája. Az **idősek klubja** nappali ellátás alapvető célja, hogy az egy-egy településen élő valamennyi időskorú, rászoruló számára a nappali ellátás elérhetőségét biztosítsa, módot adva ezzel a közösségi együttlétre, a pihe-nésre, a közösségi programokon való részvételre, ezáltal színesebbé téve a hétköznapokat.

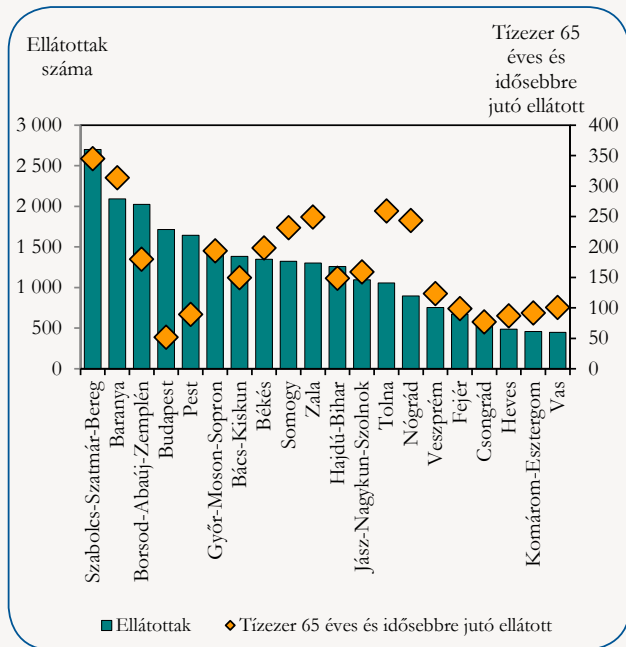
Magyarországon 1,2 ezer idősek nappali intézményében 36,7 ezer ellátottat fogadtak 2012-ben. A férőhelyek száma Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Baranya kivételével minden megyében, a fővárosban is csökkent 2008-hoz képest, miközben az ellátottaké is mérséklődött a megyék többségében. A férőhely-kihasználtság 2012-ben Budapesten, valamint Bács-Kiskunban meghaladta a 100%-ot, ami a szolgáltatás iránti igény növekedését jelzi. Száz férőhelyre Baranyában jutott a legkevesebb ellátott (72). Országosan tízezer 65 éves és idősebb személyből 215 részesült idősek nappali ellátásában. E szolgáltatás Szabolcs-Szatmár-Beregben és Békésben volt a legnépszerűbb, ahol száz

időskorából 5 élt a klub adta lehetőségekkel. Ezzel szemben Pest megyében arányuk 1% alatti volt.

16. ábra

Tízezer 65 éves és idősebbre jutó jelzőrendszeres házi segítségnyújtásban részesülő, 2012

A szociális gondoskodás fontos terepe a szakosított ellátás – **tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények** –, ami teljes ellátást és egészségügyi szolgáltatást biztosít azoknak az idős, beteg és/vagy fogyatékossgal élő embereknek, akikről életkoruk, egészségi állapotuk, valamint szociális helyzetük miatt az alapellátás, vagy a nappali intézményi forma keretében nem lehet gondoskodni.

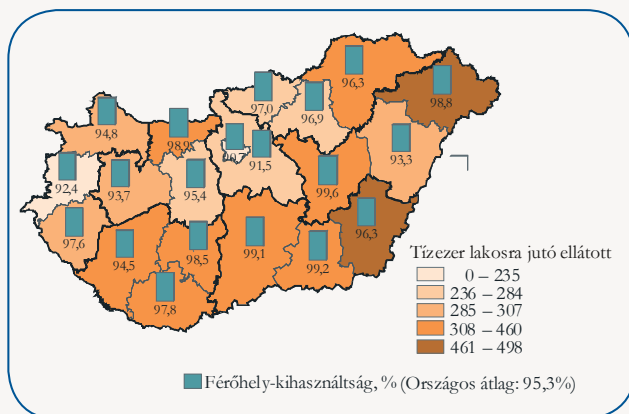
A tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó szociális intézményekben 2012-ben Magyarországon 90 ezer ellátottról gondoskodtak. Többségük (csaknem hattizedük) időskorú volt, akiket az időskorúak otthonaiban, gondozóházaiban ápoltak. A gondozott férfiak 6,1, a nők 13%-a volt szépkorú.²⁵ Az idősek ellátása 905 telephelyen, közel 55 ezer férőhelyen folyt. A bentlakásos intézmények zöme tartós bentlakást biztosított, az ellátottak 95%-a ilyen otthon lakója volt, 5,4%-a átmeneti elhelyezésben részesült 2012-ben. A 65 éves és idősebb népesség 3,1%-a élt bentlakásos szociális intézményben 2012 végén. Az ellátottak száma 2008-tól folyamatosan növekszik. A megyék többségében bővült az időskorúak intézményeiben mind az ellátottak mind a férőhelyek száma 2008-hoz képest, ugyanakkor Budapesten, Pest

²⁵90 éves és idősebb.

megyében, Nógrádban és Baranyában mindkettő csökkent. A férőhely-kihasználtság minden területi egységben 90% feletti volt, a legsúfoltabbak a Jász-Nagykun-Szolnok megyei intézmények. Budapesten – az alapszolgáltatásokhoz hasonlóan – mutatkozott a legkisebb igény erre az ellátási formára. 2012-ben tízezer 65 éves és idősebb lakosra a legtöbb ellátott Békés megyében, a legkevesebb Budapesten jutott.

17. ábra

A tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények férőhely kihasználtsága, 2012

Szociális szakosított ellátásokra is azokban a megyékben – főként Szabolcs-Szatmár-Beregben, Békésben – mutatkozott a legnagyobb igény, amelyekben viszonylag alacsony az átlagkereset, az öregségi nyugdíj összege, így az átlagosnál nagyobb az idősök szegénységi kockázata. A szakosított ellátás további bővítését vetíti előre, hogy a 2012-ben az intézményekbe felvettek 12%-a több mint egy évet várt elhelyezésére.

Betegség, egészség gondozás, rokkantság

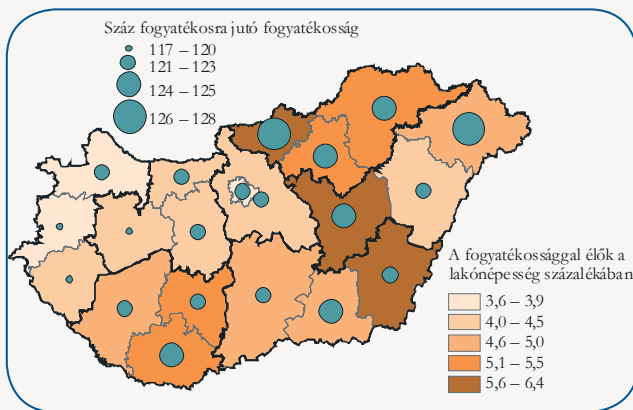
A magyar lakosságnak mind a születéskor várható élettartama, mind a várható egészséges életéveinek száma elmarad az uniós átlagtól, ami jelentős terhet ró a szociális és egészségügyi ellátórendszerre. Az egészségi állapot és a hozzá kapcsolódó szociális ellátórendszer jellemzői az országon belül területileg differenciáltak. (Az uniós módszertanban külön problémákként megjelenő egészség/betegség gondozás és rokkantság funkciókat egy fejezetben tárgyaljuk, az egészségügyi ellátórendszerre – területi korlátok miatt – nem térünk ki).

A tartósan betegek, fogyatékossgal élők arányának területi különbségei

A 2011. évi népszámlálás fogyatékossgra, tartós betegségekre vonatkozó, önbevalláson alapuló válaszai szerint 2011. október 1-jén 457 ezer fő vallotta magát testi vagy szellemi fogyatékossgal élőknek, és mintegy 1,6 millió fő szenvedett tartós betegségeben.

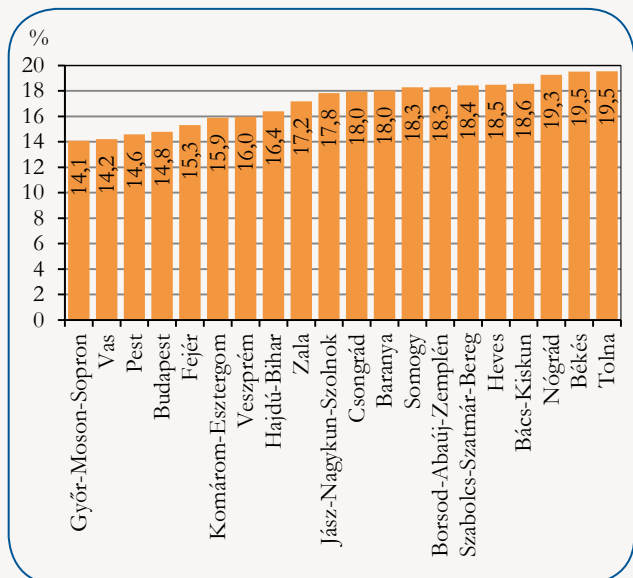
18. ábra

A fogyatékossgal élők a lakónépesség százalékában és száz fogyatékossgal élőre jutó fogyatékossg, 2011

19. ábra

Tartósan betegek a lakónépesség százalékában, 2011. október 1.

A fogyatékossgal élők lakónépességen belüli aránya Közép- és Nyugat-Dunántúlon, Közép-Magyarországon, valamint Hajdú-Bihar megyében volt az országos átlag (4,6%) alatti.

Egy személy többféle fogyatékossgai típust is megjelölhetett, így országos viszonylatban száz fogyatékossgal élő személyre átlagosan 123 fogyatékossg jutott. A dunántúli megyék (kivéve Baranyát) átlag alatti értéket mutattak.

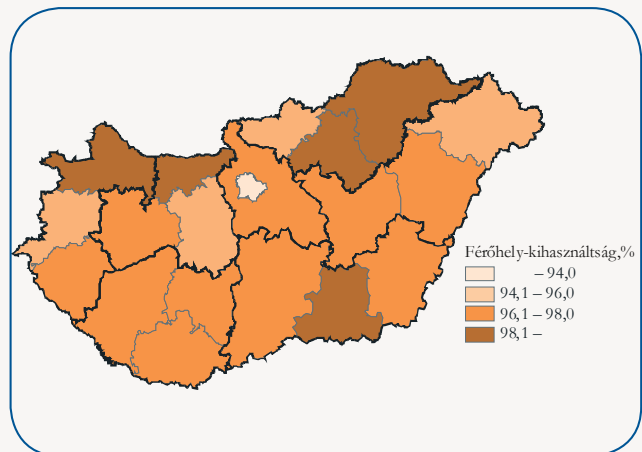
A tartósan betegek lakónépességen belüli aránya ugyancsak a közép- és nyugat-dunántúli megyékben, valamint Hajdú-Biharban kisebb az országos átlagnál (17%).

Fogyatékossgal élők intézményi elhelyezése

Az **intézményi adatfelvétel** adatai alapján hazánkban a fogyatékossgal élő személyek **tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezésére** 2012-ben 207 otthon és gondozóház biztosított lehetőséget. Az országos kihasználtság 96%-os volt, százezer lakosra 169 férőhely jutott. A megyék esetében a kihasználtság 84–99% között mozgott.

20. ábra

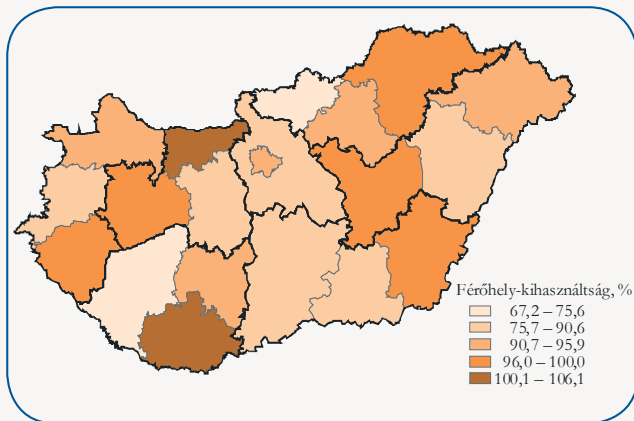
A fogyatékossgal élők tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezését biztosító intézmények férőhely kihasználtsága, 2012. december 31.

2012-ben az országban 277 fogyatékossgal élők (is) ellátó **nappali intézmény** működött. A nappali intézmények a hároméves kortól idősebb személyek napközbeni tartózkodására, tisztálkodására, étkezésére biztosítanak lehetőséget. 7,7 ezer férőhelyen 7,1 ezer személyt láttak el, így országos szinten a kihasználtság 93%-os volt.

21. ábra

A fogyatékossgal élők nappali ellátását biztosító intézmények férőhely kihasználtsága, 2012. december 31.

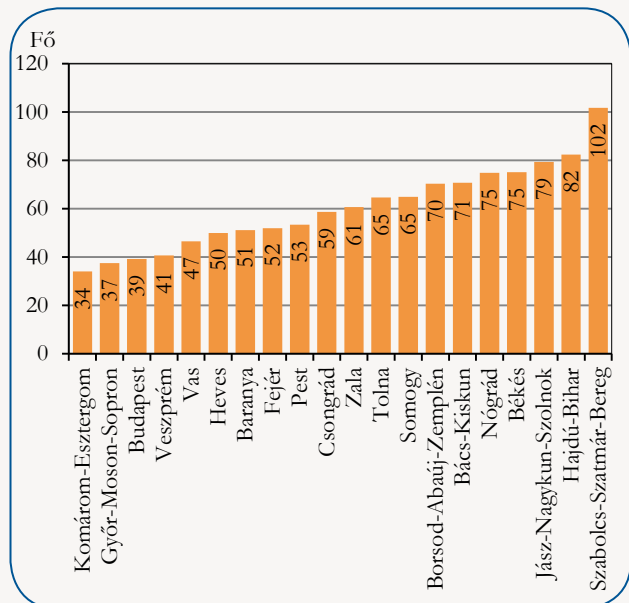
Somogy és Nógrád megyében számottevő az intézmények szabad kapacitása, ugyanakkor Komárom-Esztergom és Baranya megye intézményei túlterheltek.

Ápolási díj

A szociális törvény szerint az ápolási díj a tartósan gondozásra szoruló személy otthoni ápolását ellátó nagykorú egyén részére biztosít anyagi hozzájárulást. Alanyi jogon ápolási díjra a jegyes kivételével az a hozzátartozó jogosult, aki önmaga ellátására képtelen, állandó és tartós felügyeletre szoruló súlyosan fogyatékos (életkorra tekintet nélkül), vagy

22. ábra

Az ápolási díjban részesítettek tízezer lakosra jutó száma, 2012

tartósan beteg 18 év alatti gyermek gondozását, ápolását végzi. A települési önkormányzat a rendelkezésbe meghatározott feltételek esetén méltányosságból ápolási díjat állapíthat meg annak a hozzátartozónak is, aki 18. életévét betöltött, tartósan beteg személy gondozását végzi.

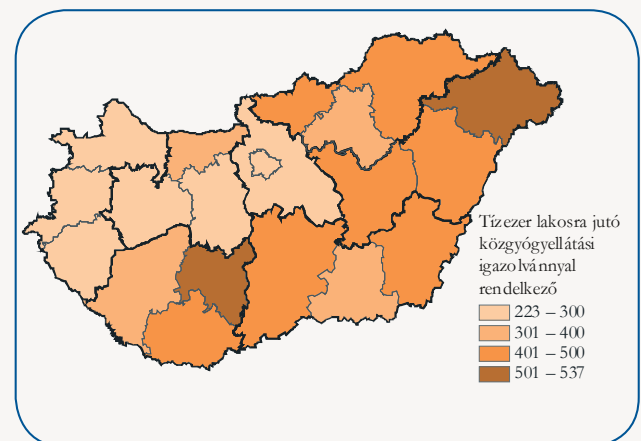
A törvény által meghatározott feltételek alapján 2012-ben mintegy 58 ezer fő volt jogosult ápolási díjra. Tízezer lakosra 58 támogatásban részesített személy jutott, akik átlagosan havonta 29,7 ezer forinthez jutottak hozzá ezen a jogcímen. Átlagosan a legkevesebb támogatást (28,4 ezer forintot) Budapesten folyósítottak a rászorulóknak, a legtöbbet, 32,2 ezer forintot Nógrád megyében. Megyei viszonylatban a tízezer főre jutó támogatottak száma jelentősen különbözik. Többnyire a Dunától keletre fekvő megyékben volt az országos átlagtól nagyobb az ápolási díjban részesítettek aránya.

Közgyógyellátás

A szociálisan rászorult személy részére az egészségi állapot megőrzéséhez és helyreállításához kapcsolódó kiadásainak csökkentésére közgyógyellátási igazolvány adható ki. Az ilyen igazolvánnyal rendelkező személyek térítésmentesen jogosultak a társadalombiztosítási támogatásba befogadott egyes gyógyszerekre (gyógyszerkeretük erejéig, ami havonta legfeljebb 12 ezer forint), gyógyászati segédeszközökre, protetikai és fogsabályozó eszközökre, valamint az orvosi rehabilitáció céljából igénybe vehető gyógyászati ellátásokra.

23. ábra

Tízezer lakosra jutó közgyógyellátási igazolvánnyal rendelkezők száma, 2012. december 31.

2012. december 31-én alanyi jogon, méltányossági vagy normatív alapon összesen mintegy 354 ezer ember rendelkezett közgyógyellátásra jogosító igazolvánnyal. Tízezer lakosra átlagosan 357 ellátott jutott, a két szélső értéket Győr-Moson-Sopron (223) és Tolna (537) megye képviselte. A magukat tartósan betegnek vallók aránya ugyancsak e két megyében tér el leginkább egymástól.

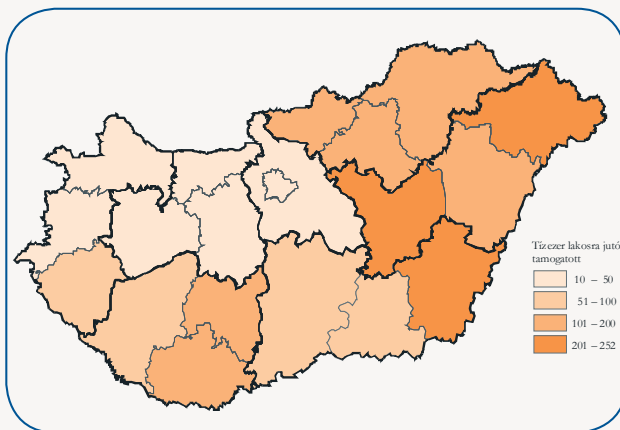
A Dunától keletre fekvő megyékben és Dél-Dunántúlon jellemzően többen rendelkeznek közgyógyellátási igazolvánnyal, összefüggésben az egészségi és jövedelmi helyzet térségi különbségeivel.

Közlekedési támogatás

Közlekedési támogatásban a súlyosan mozgáskorlátozott személyek részesülhetnek. 2012-ben 89 ezer fő kapott ilyen jogcímen pénzbeli juttatást. A 62 évesnél idősebbek aránya 48%. Az egy főre jutó átlagos összeg 10 100 forint volt. Tízezer lakosra átlagosan 90 támogatott jutott. Az ország keleti megyéiben a mutató értéke jóval magasabb volt az országos átlagnál, és a maximumot Békés megye (252 fő) mutatta. A legalacsonyabb Budapesten (10 fő), és a nyugati régiók megyéiben is átlag alatti volt a támogatottak tízezer lakosra jutó száma.

24. ábra

Tízezer lakosra jutó közlekedési támogatásban részesülő, 2012

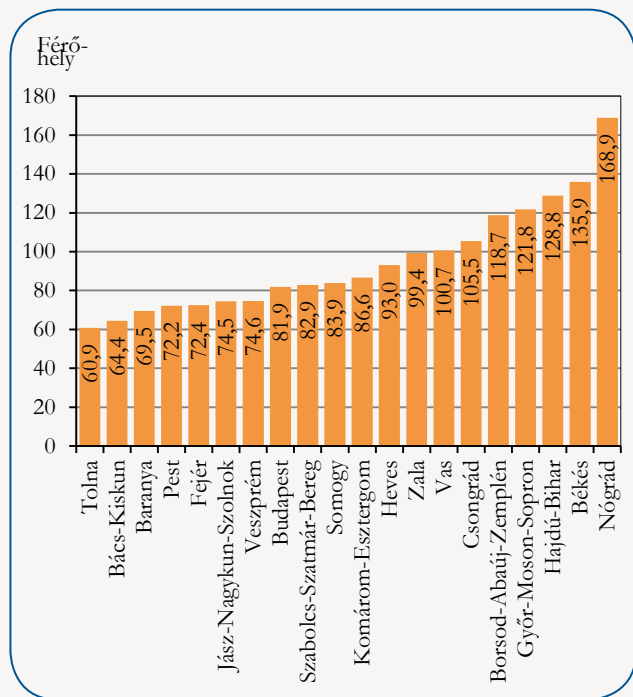
Pszichiátriai betegek ellátása

A pszichiátriai betegek **tartós bentlakásos otthona** olyan, ápolást, gondozást és/vagy rehabilitációt nyújtó szociális intézmény, amelybe az a krónikus pszichiátriai beteg vehető fel, aki az ellátás igénybevételének időpontjában nem veszélyeztetett állapotú, akut gyógyintézetet nem igényel, és

egészségi állapota, valamint szociális helyzete miatt önmaga ellátására segítséggel sem képes. **Átmeneti elhelyezést biztosító otthonokba** azok a pszichiátriai betegek vehetők fel, akiknek ellátása más intézményben vagy a családjukban átmenetileg nem oldható meg, viszont tartós bentlakásos intézményi elhelyezése vagy fekvőbeteg-gyógyintézetet kezelése nem indokolt. 2012-ben a 91 intézmény 9023 működő férőhelyén 8842 beteget láttak el, a kihasználtság országosan 98%-os volt. Százezer lakosra 91 férőhely jutott, a két szélső értéket Tolna (60,9) és Nógrád (168,9) megye képviselte.

25. ábra

A tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést biztosító pszichiátriai intézmények működő férőhelyeinek százezer lakosra jutó száma, 2012. december 31.

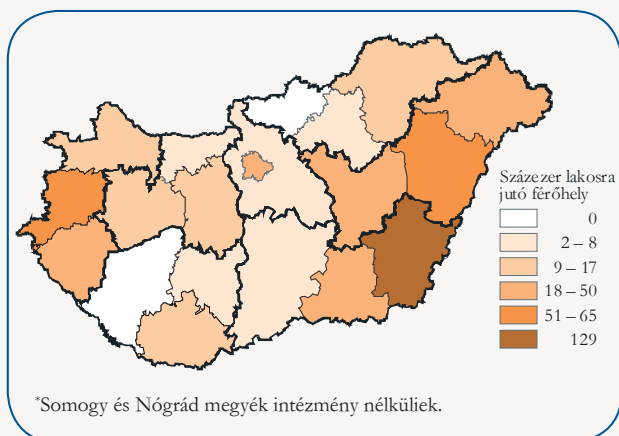
A pszichiátriai betegeket (is) ellátó **nappali intézményhálózat** meghatározóan a saját otthonukban élő, tizennyolcadik életévüket betöltött, fekvőbeteg-gyógyintézetet kezelést nem igénylő pszichiátriai betegek részére biztosít lehetőséget a napközbeni tartózkodásra, társas kapcsolatokra, étkezésre, valamint az alapvető higiéniai szükségletek kielégítésére. 2012. december 31-én 71 ilyen típusú intézmény működött az országban, a legtöbb Békés (14), ezután Hajdú-Bihar (10) és Szabolcs-Szatmár-Bereg (8) megyében, valamint a fővárosban (11) üzemelt, melyek az országos intézményhálózat 61%-át adták. Somogy és Nógrád megyében nem működött ilyen jellegű intézmény.

A 2497 működő férőhelyre 2590 nappali ellátásban részesülő pszichiátriai beteg jutott, így a kihasználtság 104%-os volt. A zsúfoltság leginkább Budapestre (127%), Jász-Nagykun-Szolnok (123%) és Győr-Moson-Sopron (116%) megye intézményeire volt jellemző, ugyanakkor Fejér és Pest megyében 70, illetve 77%-os volt a kihasználtság. Százezer lakosra átlagosan 25 működő férőhely jutott.

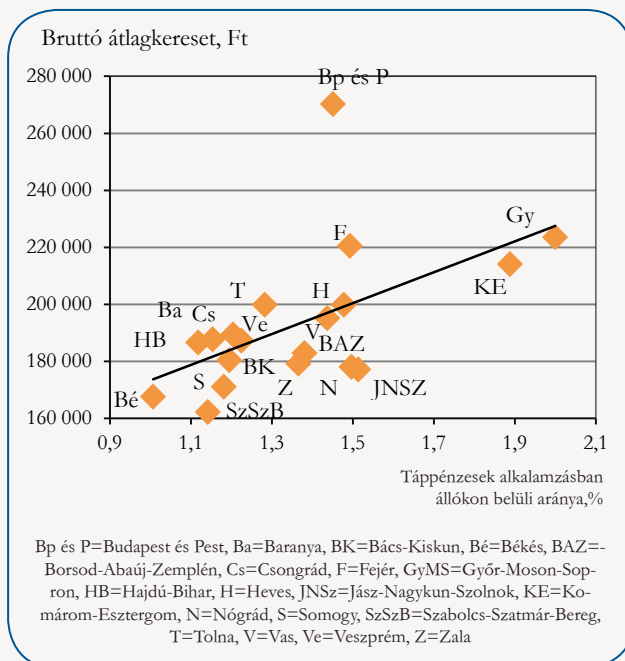
26. ábra

A pszichiátriai betegeket is ellátó nappali intézmények működő férőhelyeinek százezer lakosra jutó száma, 2012. december 31.*

27. ábra

Összefüggés a táppénzesek alkalmazásában állókon belüli aránya és az alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete között, 2012

Megváltozott munkaképességűeknek járó ellátás

Táppénz, betegszabadság

A munkavállalót a betegsége miatti keresőképzetlenség idejére naptári évenként 15 munkanap betegszabadság illeti meg, ennek költsége a munkáltatót terheli. A táppénz a biztosítási jogviszony fennállása alatt a keresőképzetlenség időtartamára, de legfeljebb egy évig folyósított keresetpótló ellátás. A táppénz a betegszabadság kimerítése után vehető igénybe, kivéve a gyermekápolási táppénzt, az üzemi balesetet, amelyeknél az első naptól jár a táppénz. 2012-re vonatkozóan a táppénzről rendelkezünk területi adatokkal.

2012-ben mintegy 3,8 millió személy volt táppénzre jogosult. A táppénzesek napi átlagos száma csaknem 55 ezer főt tett ki. A jogosultak 85%-a, 3,2 millió személy alkalmazásban álló volt. A táppénzes alkalmazottak napi átlagos száma 44 800 főt, a jogosult alkalmazottak 1,4%-át tette ki.

16,4 millió táppénzes napra mintegy 714 ezer eset jutott, így egy eset átlagosan 23 napig tartott. Az egy jogosultra jutó táppénzes napok száma a megyék szintjén hasonlóan alakult, mint a táppénzesek aránya. A gazdaságilag fejletlenebb régiók megyéiben (pl. Szabolcs-Szatmár-Bereg, Békés, Somogy, Bács-Kiskun) élők rövidebb ideig vették igénybe a táppénz lehetőségét.

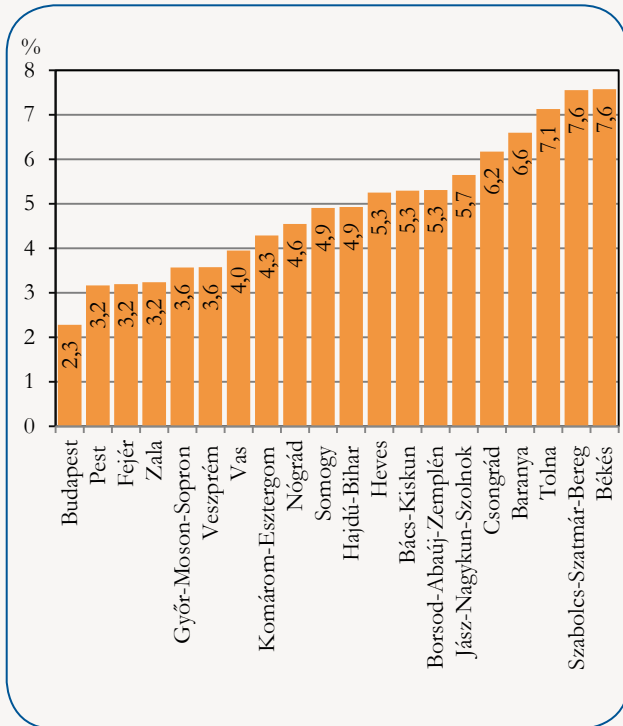
Megváltozott munkaképességű személy az, aki testi vagy szellemi fogyatékos, vagy akinek az orvosi rehabilitációt követően munkavállalási és munkahely-megtartási esélyei testi vagy szellemi károsodása miatt csökkennek. 2012-ben mintegy 444 ezer fő, az ország lakónépességének 4,5%-a volt megváltozott munkaképességű (tartalmazza a korbetöltött rokkantsági ellátottakat is). A főváros és a gazdaságilag fejlettebb dunántúli megyék népességén belül országos átlag alatti volt a megváltozott munkaképességűek részaránya.

2012. január 1-jével a társadalombiztosítási nyugdíjrendszer jelentősen átalakult. Egyik fontos eleme, hogy a rokkantsági nyugdíj megszűnt. A megszigorodott komplex felülvizsgálatok eredményei alapján a két új támogatási forma a **rehabilitációs ellátás** és a **rokkantsági ellátás** lett. A megváltozott munkaképességűek 47%-a rokkantsági ellátásban, 40%-a rehabilitációs ellátásban részesült, akik havonta átlagosan 74 400 forintot rokkantsági, illetve 54 400 forintot rehabilitációs ellátás jogcímén kaptak. Mivel a kifizetett összeg mértékét a jogosultság kezdő napját közvetlenül megelőző naptári évben elért havi átlagjövedelemhez viszonyítva állapítják meg, a megyék viszonylatában szintén egy nyugat-kelet „lejtő” érvényesül,

haszonlóan az alkalmazásban állók bruttó átlagkezeséhez. A gazdaságilag elmaradottabb dél-dunántúli és keleti megyékben élő megváltozott munkaképességű személyek havonta körülbelül 11–13%-kal kevesebb támogatást kaptak, mint Közép- és Nyugat-Dunántúl megyéiben élők.

28. ábra

A megváltozott munkaképességűeknek járó ellátásokban részesülők aránya a lakónépességből, 2012

Magasabb összegű családi pótlék

Erre a támogatási formára a tartósan beteg, illetőleg súlyosan fogyatékos gyermeket nevelők jogosultak. Magasabb összegű családi pótlékot (nevelési ellátást) folyósítanak a 1500 gramm születési súly alatt született gyermekek után hároméves korig, különös betegség nélkül is. Saját jogán támogatást kaphat a tizennyolcadik életévét betöltött tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos személy is, az iskoláztatási támogatásra való jogosultság megszűnésének időpontjától. 2012-ben országosan mintegy 172 ezren részesültek magasabb összegű családi pótlékban, amely havonta átlagosan 23 500 forintot jelentett. Tízezer lakosra 174 támogatott jutott. A legalacsonyabb értékkel Budapest rendelkezett (115), a megyék kétharmadánál viszont az országos átlagtól magasabb volt ez a

mutató. Közülük Békés megyében (256) jutott a legtöbb eset tízezer lakosra.

Munkanélküliség

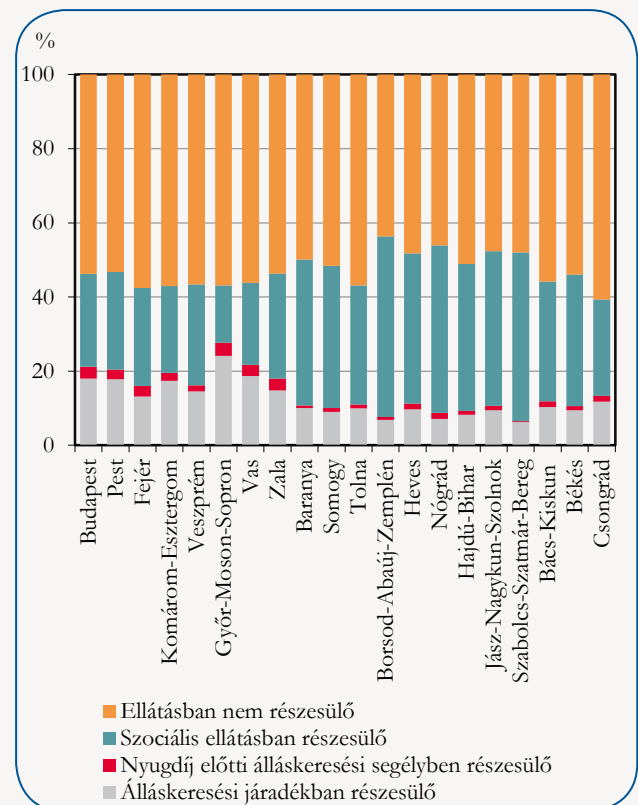
A szociális védelmi rendszer fontos eleme a munkanélküliek ellátása, amiről a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat adatai nyújtanak információt.

Magyarországon 2012-ben az NFSZ adatai szerint átlagosan 559,1 ezer álláskereső szerepelt a nyilvántartásban, a munkavállalási korú (15–61 éves) népesség 12,6%-a. Az így számított munkanélküliségi arány a gazdaságilag kevésbé fejlett területeken jóval meghaladta az átlagot. A nyilvántartott álláskereső aránya a munkavállalási korú népességben belül Győr-Moson-Sopron megyében volt a legalacsonyabb (5,0%) és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legmagasabb (25,0%).

2012-ben a nyilvántartott álláskeresők 49%-a, 271,4 ezer fő volt jogosult valamilyen passzív ellátásra. Az álláskeresők 11%-a álláskeresői járadékban, 1,6%-a nyugdíj előtti álláskeresői segélyben 36%-a szociális ellátásban részesült.

29. ábra

A nyilvántartott álláskeresők megoszlása a passzív támogatási formák szerint, 2012

Álláskeresési járadékot²⁶ 2012-ben átlagosan 62,4 ezer főnek folyósítottak. A nyilvántartott állás-keresőkön belül az álláskeresési járadékban részesülők a fejlettebb térségekben (Nyugat-Dunántúlon, Közép-Magyarországon és Közép-Dunántúlon) nagyobb hányadban voltak jelen, mint az ország kedvezőtlenebb adottságú régióiban. Megyei viszonylatban az álláskeresési járadékban részesültek aránya Győr-Moson-Sopronban volt a legnagyobb (24%), Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén és Nógrád megyében pedig a legkisebb (6,3–7,1%). A fejlettebb térségekben magasabb volt az elsődleges munkaerőpiacon munkahelyüket veszített álláskeresők száma, akik még rendelkeztek az álláskeresési járadékhoz szükséges jogszerző idővel. A hátrányosabb helyzetű térségekben, ahol az álláskeresők nagyobb arányban érkeztek a másodlagos munkaerőpiacról, erre kevesebb esélyük volt.²⁷

A nyilvántartott álláskeresők másik passzív ellátási formája a **nyugdíj előtti álláskeresési segély**²⁸ (a továbbiakban: álláskeresési segély). Országosan az álláskeresők 1,6%-a, 8,7 ezer fő részesült álláskeresési segélyben 2012-ben. Az összes álláskeresőhöz viszonyítva az álláskeresési segélyben részesülők aránya Észak-Alföldön volt a legalacsonyabb (0,7%) és Nyugat-Dunántúlon a legmagasabb (3,3%). Ezen ellátási formából már lényegesen kisebb arányú az elhelyezkedési esély. 2012-ben a segélyből kilépők mindössze 8%-a állt munkába, döntő többségük az ellátás kimerítését követően lépett ki.²⁹

A támogatási formák közül **szociális ellátásban**³⁰ részesültek a legtöbben a nyilvántartott álláskeresők közül, ami 2012-ben országosan 200,3 ezer főt, a nyilvántartott álláskeresők 36%-át jelentette. A szociális ellátásra jogosult nyilvántartott álláske-

resők aránya szorosan összefügg az egyes megyék gazdasági fejlettségével. Az érintettek éves átlagos létszáma ott magasabb, ahol az álláskeresők jelentős hányada már kimerítette a munkanélküli ellátásra való jogosultsági időt, tehát hosszabb ideje nem tud elhelyezkedni. 2012-ben az éves átlagos létszám alapján Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nógrád megyében volt a legmagasabb a nyilvántartott álláskeresőkön belül a szociális ellátásban részesülők aránya. A gazdaságilag fejlett területeken alacsonyabb a hányaduk: Győr-Moson-Sopron megyében 15, Vasban és Komárom-Esztergomban 22–23%.

Lakhatás

A lakásfenntartással összefüggő kiadások a háztartások költségvetésének legnagyobb részét jelentik. 2011-ben a lakosság átlagosan a kiadások negyedét fordította lakhatási célra, az alacsonyabb jövedelemmel rendelkezők pedig ennél is nagyobb hányadát. Így a lakhatás mint alapvető szükséglet biztosítása, illetve az ezzel kapcsolatos lakossági terhek csökkentése a szociális ellátórendszerre is jelentős feladatokat ró. Kiadványunkban az ebbe a körbe tartozó ellátási formák közül a települési önkormányzatok által biztosított adósságkezelési szolgáltatás, lakásfenntartási és lakáscélú támogatás területi differenciáit vizsgáljuk.³¹

Adósságkezelési szolgáltatás

Az adósságkezelési szolgáltatás a szociálisan rászorult személyek részére nyújtott lakhatást segítő ellátás, amely révén a jogosult adósságcsökkentési

²⁶Álláskeresési járadékra az a személy jogosult, aki álláskereső, az álláskeresővé válását megelőző három éven belül legalább 360 nap jogosultsági idővel rendelkezik, illetve munkát akar vállalni, de önálló álláskeresése nem vezetett eredményre, és számára az illetékes munkaügyi központ kirendeltsége sem tud megfelelő munkahelyet felajánlani. Jogosultsági idő az, amely alatt az álláskereső az álláskeresővé válást megelőző három év alatt munkaviszonyban, közfoglalkoztatási jogviszonyban töltött, vagy egyéni illetőleg társas vállalkozói tevékenységet folytatott, feltéve ez utóbbi esetben, hogy vállalkozói tevékenysége alatt járulékfizetési kötelezettségének eleget tett.

²⁷Forrás: NFSZ 2012. évi munkaerő-piaci helyzetkép.

²⁸Nyugdíj előtti álláskeresési segélyt (a továbbiakban: álláskeresési segélyt) azoknak az álláskeresők kérelmére kell megállapítani, akik megfelelnek az 1991. évi IV. törvény 30. § foglaltainak. Nyugdíj előtti álláskeresési segélyben az részesülhet, aki álláskereső, munkát akar vállalni, de önálló álláskeresése nem vezetett eredményre, és számára az állami foglalkoztatási szerv sem tud megfelelő munkahelyet felajánlani, a kérelem benyújtásának időpontjában a reá irányadó öregségi nyugdíjkorhatár betöltéséhez legfeljebb öt éve hiányzik (megállapításhoz szükséges életkor), továbbá legalább 45 napon át álláskeresési járadékban részesült, vagy a folyósítási időtartam kimerítését megelőzően az álláskeresési járadék folyósítása kereső tevékenység miatt megszűnt, illetve az álláskereső álláskeresési járadékra ismételen nem szerez jogosultságot, az álláskeresési járadék folyósításának időtartamát kimerítette, és az álláskeresési járadék folyósításának kimerítését, vagy az előzőekben részletezett megszűnést követően három éven belül betölti a megállapításhoz szükséges életkort, és rendelkezik az öregségi nyugdíjhoz szükséges szolgálati idővel, valamint korhatár előtt ellátásban, szolgálati járandóságban, balettművészeti életjáradékban és átmeneti bányászjáradékban nem részesül.

²⁹NFSZ 2012. évi munkaerő-piaci helyzetkép.

³⁰Szociális ellátásban részesülnek azok az álláskeresők, akik részére településük önkormányzata a szociális igazgatásról és a szociális ellátásról szóló 1993. évi III. törvény 33. § - 37/D. § alapján foglalkoztatást helyettesítő támogatást állapított meg. Az adatok tartalmazzák a jelenleg hatályos jogszabályt megelőzően megállapított támogatások (rendszeres szociális segély, rendelkezésre állási támogatás, bérpótló juttatás) kifutó tételeit is.

³¹Az ESSPROS módszertanától eltérően (amelyben csak természetbeni juttatás számolható el lakhatásra) a fejezetben a lakhatással összefüggő pénzbeli és természetbeni ellátásokat is figyelembe vettük.

támogatásban és adósságkezelési tanácsadásban részesül. Az adósságsökkentés címén nyújtott támogatás vissza nem térítendő szociális támogatásnak minősül. A települési önkormányzat adósságkezelési szolgáltatásban részesítheti azt, akinek az adóssága meghaladja az 50 000 forintot, és a tartozása legalább hat hónapja fennáll, vagy közüzemi díjtartozás miatt a szolgáltatást kikapcsolták.³²

A támogatással összefüggésben adósságnak minősül a közüzemidíj-tartozás,³³ a közösköltség-hátralék, a lakbérhátralék és a hitelintézettel kötött lakáscélú kölcsönszerződésből fennálló hátralék.

Adósságkezelési szolgáltatást csak a fővárosi kerületi önkormányzatoknak és a 40 ezernél több állandó lakossal rendelkező települések önkormányzatainak kötelező nyújtani. Más települések adósságkezelési szolgáltatást akkor nyújthatnak, ha arról önkormányzati rendeletet alkotnak, adósságkezelési tanácsadást működtetnek, továbbá az adósságsökkentési támogatás nyújtásához saját forrást különítenek el. Ennek következtében adósságkezelési szolgáltatást a helyi önkormányzatok viszonylag szűk köre nyújt: 2012-ben mindössze 126 településen és a főváros 23 kerületében vették igénybe a támogatást. A legtöbb önkormányzat (15) Pest megyében, a legkevesebb (3–3) pedig Bács-Kiskun, Somogy és Zala megyében nyújtott adósságsökkentési támogatást.

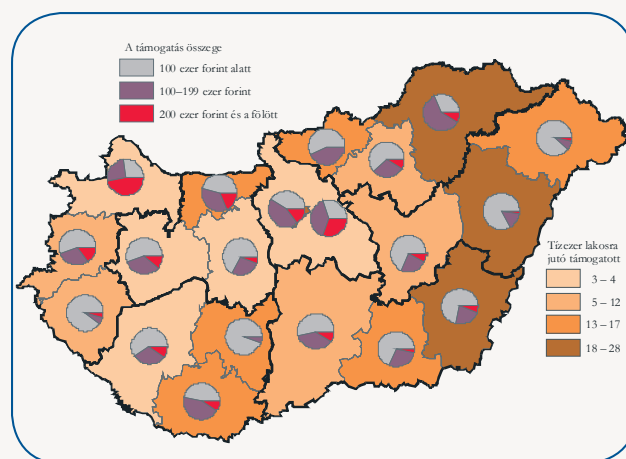
Az adósságsökkentési támogatásban részesülők száma a 2008-tól begyűrűző pénzügyi és gazdasági válságot követően ugrásszerűen megnőtt. A 2000-es évek közepén 8,4–8,6 ezer támogatott szerepelt a nyilvántartásban, 2011-ben pedig már csaknem 20 ezer. Számuk 2012 végére 13,5 ezer főre csökkent. (A ténylegesen érintettek száma ennél jóval nagyobb, mivel a támogatás egész háztartásoknak nyújt segítséget.) Tízezer lakosra 14 támogatott jutott 2012-ben, a legtöbb (28) Hajdú-Bihar megyében, és viszonylag magas (20–22) lakosságátlagos mutatóval rendelkezett Békés, Budapest és Borsod-Abaúj-Zemplén megye is. A fajlagos érték Veszprém, Somogy, Győr-Moson-Sopron, Pest és Fejér megyében volt a legalacsonyabb (3–4).

Az adósságsökkentési támogatást igénybe vevők 57%-a 100 ezer forintnál alacsonyabb összegű, 33%-uk 100–200 ezer forint közötti, 10%-uk pedig legalább 200 ezer forint értékű ellátásban részesült

2012-ben. A 100 ezer forintot el nem érő támogatásban részesítettek aránya a megyék többségében 50% fölötti, és 84–94% közötti volt Tolna, Zala, Szabolcs-Szatmár-Bereg, valamint Hajdú-Bihar megyében. Nagyobb összegű (200 ezer forint feletti) támogatást a viszonylag kevés jogosultat ellátó Győr-Moson-Sopron és Pest megyei önkormányzatok fizették a legnagyobb (47, illetve 31%-os) arányban.

30. ábra

Adósságkezelési szolgáltatásban részesülők tízezer lakosra jutó száma és megoszlásuk a támogatás összege szerint, 2012

Az adósságsökkentési támogatásra jogosultak 49%-a valamely közüzemi (vezetékes gáz-, áram-, távhő-szolgáltatási, víz- és csatornahasználati, szemétszállítási) díjtartozása miatt részesült ellátásban, 8–8%-uknak pedig közös költség-, vagy lakbérhátraléka érte el a jogszabályban meghatározott szintet. Ezen felül a támogatottak jelentős hányada, 35%-a egyidejűleg többfajta adóssággal is rendelkezett. (Idetartoznak azok is, akiknek két vagy több szolgáltatóval szemben állt fenn közüzemi díjtartozásuk.) A támogatást igénybe vevők közül Győr-Moson-Sopron megyében volt a legmagasabb (77%) a többféle adóssággal rendelkezők aránya, és Baramya, Bács-Kiskun, Pest, valamint Borsod-Abaúj-Zemplén megyében is 50% feletti. Ugyanakkor a jelentős számú ellátottal bíró Komárom-Esztergom, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Csongrád és Békés megyében a jogosultak zöme (84–96%-a) egyfajta hátralék kifizetéséhez vette igénybe a támogatást, amely jellemzően valamely közüzemi szolgáltatóval szemben állt fenn.

³²A támogatás további feltétele, hogy az egy főre jutó havi jövedelem és lakás mérete, illetve minősége nem haladja meg az önkormányzat rendeletében meghatározott mértéket, valamint a támogatott vállalja a tartozás – az önkormányzat által nyújtott adósságsökkentési támogatás után – fennmaradó részének a kifizetését és az adósságkezelési tanácsadón való részvételt.

³³Akiknek vezetékesgáz-, illetve áramszolgáltatásdíj-tartozása miatt a szolgáltatást kikapcsolták, a szolgáltatás visszaállítása érdekében előrefizetéses gáz- vagy áramszolgáltatást mérő készülék is biztosítható, amivel csökkenthető az újbóli díjtartozás kialakulásának kockázata.

Lakásfenntartási támogatás

Az adósságkezelési szolgáltatásnál lényegesen szélesebb körben alkalmazott ellátási forma a lakásfenntartási támogatás, amelyet szintén a települési önkormányzatok nyújthatnak a szociálisan rászorulóknak a lakásfenntartással kapcsolatos rendszeres kiadások viseléséhez való hozzájárulásként, a jogszabályi feltételek szerinti jogosultaknak normatív alapon, illetve az adósságkezelési szolgáltatásban részesülő személyeknek. A támogatást ebben az esetben az adósságkezelés időtartamára állapítják meg. Normatív alapon az jogosult lakásfenntartási támogatásra, akinek háztartásában az egy fogyasztási egységre jutó havi jövedelem nem haladja meg az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 2,5-szeresét (2012-ben 71 250 forintot), és a háztartástagok egyikének sincs vagyona. Az egy fogyasztási egységre jutó havi jövedelem meghatározásához a család összes jövedelmét osztják el a háztartási szerkezetnek megfelelő arányszámmal.³⁴

A lakásfenntartási támogatás igénybe vételének feltételei 2005-től enyhültek, aminek eredményeként mind a jogosultak száma, mind a pénzübeli támogatásra felhasznált összeg jelentősen emelkedett. 2012-ben mintegy félmillióan részesültek támogatásban, az ellátásra fordított összeg pedig meghaladta a 22 milliárd forintot, így egy támogatott átlagosan 45 ezer forintban részesült.

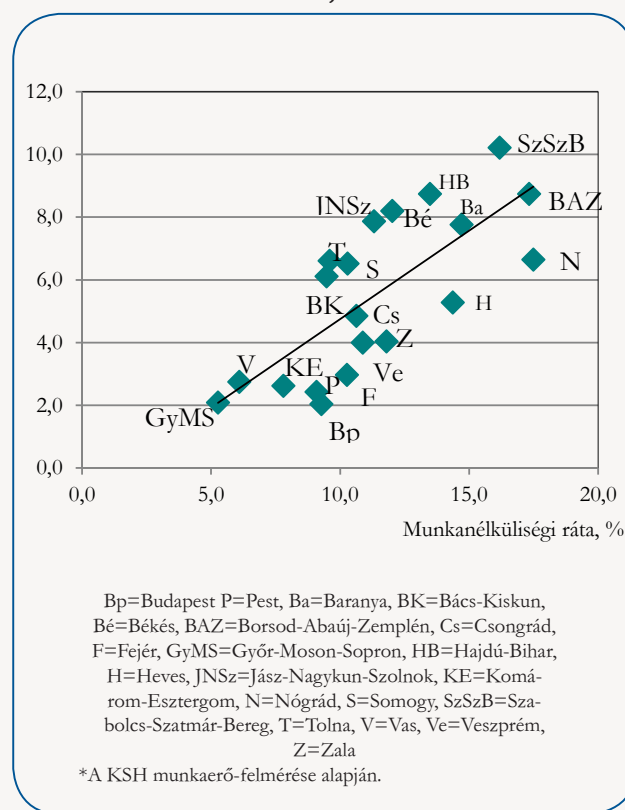
A lakásfenntartási támogatást igénybe vevők népességhez viszonyított aránya térségenként számottevően különbözik, ami tükrözi a lakosság jövedelmi viszonyaiban, életkörülményeiben fennálló területi különbségeket is. A gazdaságilag fejlett, kedvező munkaerő-piaci helyzetű nyugat- és közép-dunántúli megyékben, valamint Közép-Magyarországon a lakosság 2–4%-a részesült lakásfenntartási támogatásban, szemben a dél-dunántúli és a Dunától keletre fekvő térségekkel, ahol átlagosan 7,6%-uk.

Az ellátást igénybe vevők aránya Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében volt a legmagasabb (10%), és a lakásfenntartási támogatásra fordított összeg legnagyobb részét, 14%-át is a megyében használták fel. Az egy ellátottra jutó támogatás mértéke szintén Szabolcs-Szatmár-Beregben a legmagasabb, 53 ezer forint. Az országos átlagot meghaladó (45–50

ezer forint közötti) értékkel további 6 megye (Nógrád, Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén, Jász-Nagykun-Szolnok, Somogy, Békés) rendelkezett, jellemzően azok, amelyek az egy lakosra jutó GDP alapján képzett térségi sorrend végén állnak. Ez összességében azt jelzi, hogy a gazdaságilag kevésbé fejlett területeken élők nemcsak nagyobb arányban szorulnak lakhatásukkal összefüggő támogatásra, hanem lakásfenntartási kiadásaiknak általában nagyobb része is származik közösségi forrásból, mint a fejlettebb nyugat- és közép-dunántúli megyékben, vagy Közép-Magyarországon.

31. ábra

Összefüggés a lakásfenntartási támogatásban részesülők aránya és a munkanélküliségi ráta* között, 2012

Lakáscélú támogatás

Az adósságkezelési szolgáltatás és a lakásfenntartási támogatás alapvető célja, hogy a rászoruló lakásfenntartási terheit enyhítse. Ezzel szemben a lakáscélú támogatások funkciója az otthonteremtés elősegítése, amely lakásépítési, -vásárlási kedvez-

³⁴A fogyasztási egység a háztartás tagjainak a háztartáson belüli fogyasztási szerkezetet kifejező arányszám, ahol a háztartás első nagykorú tagjának arányszáma 1,0, a háztartás második nagykorú tagjának arányszáma 0,9, a háztartás minden további nagykorú tagjának arányszáma 0,8, a háztartás első és második kiskorú tagjának arányszáma személyenként 0,8, a háztartás minden további kiskorú tagjának arányszáma tagonként 0,7. Így pl. két felnőtt és egy gyermek esetén a fogyasztási egységek összege 2,7 (1,0+0,9+0,8), vagyis ezzel az értékkel kell elosztani a háztartás összjövedelmét.

mény, akadálymentesítési támogatás, fiatalok otthonteremtési támogatása, illetve kamattámogatás formájában nyújtható.³⁵ Funkciójából adódóan a lakáscélú támogatások jellemzően jelentős önerőt igényelnek, ami más tényezőkkel (többek között az önkormányzatok eltérő lehetőségeivel) együtt a támogatás térségi különbségeit is befolyásolja.

A lakáscélú támogatásban részesülők száma 2004 óta folyamatosan csökkent, 2012-ben mindössze 1,5 ezer főnek nyújtottak ilyen jogcímen segítséget, összesen mintegy 607 millió forint értékben. Százezer lakosra országosan 15 támogatott személy jutott, a legtöbb (46, illetve 43) Győr-Moson-Sopron és Vas megyében, a legkevesebb (4–7) Budapesten, valamint Pest és Nógrád megyében.

2012-ben egy támogatott személy átlagosan 410 ezer forint támogatásban részesült. Kiugróan magas mutatóval (1,2 millió forint) rendelkezett Pest megye, amit a budapesti és a Győr-Moson-Sopron megyei (egyenként 690 ezer forintos) érték követett. Azon három térségben volt a legmagasabb az egy főre jutó támogatások mértéke, amelyek az ingatlanok átlagárai szerint képzett megyei rangsort is vezetik.

Hátrahagyottság

Az előbbieken részletezett funkciók mellett a hátrahagyottság kezelése is szociális feladat. A hátrahagyottak szociális, illetve jövedelmi helyzetét a hozzátartozói nyugdíjak, ellátások javítják, melyek igénybevétele jogosultsági feltételekhez kötött.

A hozzátartozói ellátások sajátossága, hogy a jogosultsági feltételeknek az elhunyt jogszerző és a nyugdíjigénylő részéről is teljesülniük kell. A jogszerzőre előírt feltétel, hogy a halál időpontjában a nyugdíjjogosultsághoz szükséges szolgálati idővel rendelkezzen, vagy saját jogú nyugellátásban részesüljön.³⁶

Árvaellátásra az a gyermek jogosult – ideértve a házasságban vagy az élettársi közösségben együtt élők egy háztartásban közösen nevelt, korábbi házasságból, élettársi együttélésből származó gyermekét is –, akinek szülője a haláláig az öregségi, illetve rokkantsági nyugdíjhoz szükséges szolgálati időt megszerezte, vagy öregségi, illetve rokkantsági nyugdíjasként halt meg.

Árvaellátás jár a testvérnek és az unokának is, ha őt az elhunyt saját háztartásában eltartotta, és a gyermeknek tartásra köteles és képes hozzátartozója nincs.³⁷

Magyarországon 2013. januárban havonta átlagosan 38 009 forint árvaellátást 88 ezer főnek folyósítottak, 6,3%-kal kevesebbnek az előző év azonos időszakához képest. Minden megyében mérséklődött az árvaellátásban részesültek száma: Budapesten, Pest megyében, Borsod-Abaúj-Zemplénben, Jász-Nagykun-Szolnokon, Nógrádban az országos átlagtól kisebb mértékű, Fejérben azzal megegyező, míg a többi megyében átlagot meghaladó volt az igénybe vevők számának csökkenése. A nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők 3,1%-ának folyósítottak árvaellátást 2013. januárban.

A hozzátartozói nyugdíjak közül az **özvegyi és szülői nyugdíjat** 108,1 ezer fő részére (2012. januárhoz viszonyítva 9%-kal kevesebbnek) folyósítottak, ami az összes nyugdíjban, ellátásban részesülők 3,8%-át jelentette. Özvegyi nyugdíjat a házastárs, a bejegyzett élettárs, az elvált házastárs és az élettárs kaphat a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló törvényben meghatározott feltételek teljesülése esetén.³⁸ 2013. januárban havonta átlagosan 65,1 ezer forintot fizettek ki özvegyi és szülői nyugdíjként.

A **temetési segély** szociális rászorultágtól függő pénzügyi ellátás, a települési önkormányzatok nyújthatják a rászorultak részére. A temetési segély összege nem lehet kevesebb, mint a helyben szokásos, legolcsóbb temetés költségének 10%-a. A segély a temetési költségek teljes összegét is elérheti, ha a kiadások a kérelmező vagy családja létfenntartását veszélyezteti.³⁹ Magyarországon 2012-ben 34,9 ezer segélyezett részére összesen 818,4 millió forint temetési segélyt fizettek ki, háromtizedét Budapest és Pest megyében. A megyék közül Borsod-Abaúj-Zemplénben a legnagyobb (7,2%) – a szociálisan rászorulóknak magas számából adódóan – a segélyre folyósított összeg hányada. Temetési segélyt 2012-ben 35,1 ezer esetre állapítottak meg hazánkban (9,3%-kal kevesebbre, mint 2011-ben), melynek összege esetenként átlagosan 23,3 ezer forintot tett ki. Ettől magasabb összeget Budapesten és 4 megyében (Pest, Veszprém, Győr-Moson-Sop-

³⁵A lakáscélú támogatás feltételeit a lakáscélú támogatásokról szóló 12/2001. (I. 31.) kormányrendelet szabályozza.

³⁶Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság <http://www.onyf.hu/?module=news&action=show&nid=11539>

³⁷Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság http://www.onyf.hu/index.php?module=news_archive&action=show&nid=564

³⁸Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság <http://www.onyf.hu/?module=news&action=show&nid=11539>

³⁹1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról

ron és Hajdú-Bihar), legkevesebbet Nógrádban (14,2 ezer forint) kaptak a rászorulóknak. Népeség-nagyság-kategóriákat vizsgálva is Budapesten jutott a legmagasabb átlagos összeg egy esetre (45,7 ezer forint), amit a 100 000 fős és ennél nagyobb (31,8 ezer forint) városok, illetve a 20 000–49 999 népes-ségszámú települések (29,2 ezer forint) követtek. Az aprófalvakban (500 fő alatt) egy esetre átlagosan 18,6 ezer forint temetési segély jutott. A temetési segélyben részesítettek 63%-a a család egy főre jutó jövedelme alapján elérte, illetve meghaladta az öregségi nyugdíj legkisebb összegét.

Magyarországon 2012-ben köztemetésre 7256 esetben került sor. Az erre fordított összeg hazánkban összesen 703,1 millió forint volt, egy esetre átlagosan 96,9 ezer forint jutott. Egy köztemetésre a legmagasabb átlagos összeget az aprófalvakban (118,6 ezer forint) fordították, legkevesebbet a 100 000 főt meghaladó nagyvárosokban (82,5 ezer forint).

Átmeneti segélyre – az önkormányzat ren-deletében meghatározott feltételek szerint – az a személy jogosult, aki létfenntartást veszélyeztető rendkívüli élethelyzetekbe került, illetve időszakosan vagy tartósan létfenntartási gondokkal küzd.⁴⁰ Magyarországon 2012-ben 341,6 ezren kaptak átmeneti segélyt, az előző évhez képest 3,3%-kal kevesebben. Egy rászorulóknak pénzbeli és/vagy ter-

mészetbeni támogatást határozhat meg a települési önkormányzat. Pénzbeli támogatásban 273,9 ezren (10%-kal kevesebben), természetbeniben 80,8 ezren (21%-kal többen) részesültek. Egy támogatott-ra átlagosan 1,7 eset jutott, a legtöbb Veszprémben.

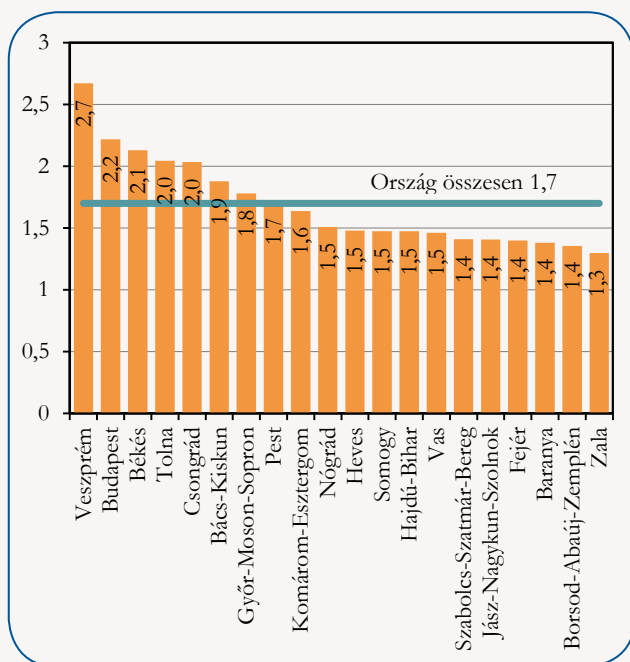
Tízezer lakosra országosan 344 támogatott ju-tott, ennél több volt az 5000 fő alatti népességnagy-ság-kategóriájú és a 10 000–19 999 fős kategóriájú települések esetében is.

Egy főre átlagosan 11,5 ezer forint átmeneti segély jutott. Budapesten az átlagnál 54%-kal volt magasabb az egy főre jutó támogatás összege. Leg-kevesebbet, az országos átlag 65%-át Hajdú-Bi-har megyei rászorulóknak kapták. Átmeneti segélyre összesen 3922 millió forintot fordítottak, amely 5,6%-kal maradt el a 2011-ben felhasznált összeg-től. A támogatásból Budapest részesedése 21%-os, Pest megyéé 11%-os, a többi megye 1,8% (Nógrád) és 6,7% (Borsod-Abaúj-Zemplén) között mozgott.

Az 589 ezer támogatási eset 18%-át a fővárosban tartották nyilván, amit Pest, Szabolcs-Szatmár-Be-reg, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén és Veszprém megye esetszámai követtek. Legkevesebb segélye-zési eset Vas megyében volt.

33. ábra

Egy átmeneti segélyben részesülőre jutó támogatási esetek száma, 2012

Egyéb társadalmi kirekesztettség

A **hajléktalanság** a társadalmi kirekesztettség egyik formája. A hajléktalanság problémáinak kezelése olyan állami feladatnak tekintendő, amit az állam az önkormányzatokon keresztül valósít meg. Pályázati rendszer segítségével támogatja azokat a helyi civil és állami szervezeteket, amelyek vállalkoznak a hajléktalanok ellátására. A hajléktalanügy a rendszerváltás előtti rendszeti kérdéskörből szociális ügygé vált.⁴¹

Az általános vélekedéssel ellentétben a hajlék-talan emberek meghatározó része nem az utcán él, hanem valamilyen szociális intézmény lakója, sokuk munkával és keresettel rendelkezik, hajléktalanságát elsősorban az önálló lakhatás hiánya jelenti. Mások szívesen dolgoznának, de nem rendelkeznek meg-felelő iskolai végzettséggel, nincs szakmájuk, vagy tudásuk elavult, nem piacképes.⁴²

A szociális törvény a szakosított személyes gondoskodást nyújtó intézmények közül a hajlék-

⁴⁰1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról

⁴¹Szociális védőháló a régiókban, Központi Statisztikai Hivatal (2008)

⁴²Van Esély Alapítvány http://www.harmonet.hu/csalad_othon/62333-egyre-nagyobb-szukse-g-van-a-hajlektalanokat-segito-szervezetek-munkajara.html

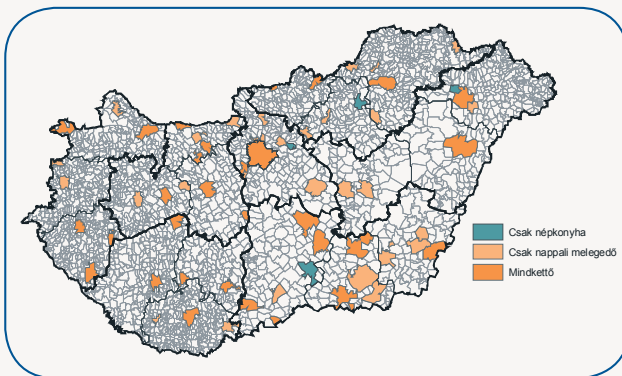

talánok ellátási formájaként a nappali ellátásban a nappali melegedőt; az átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények között az éjjeli menedékhelyet, az átmeneti szállást; a tartós elhelyezést nyújtó intézmények esetében pedig a hajléktalanok otthonát (amely ápolást, gondozást nyújt) és a hajléktalanok rehabilitációs intézményét nevezi meg.

Magyarországon 2012-ben 116 **nappali melegedő** üzemelt. Az intézményszám Zala és Heves megyében csökkent, a többi megyében vagy nőtt, vagy nem változott 2008-hoz képest. Napi átlagforgalmuk országosan 9,4 ezer fő volt, befogadóképességük 7,7 ezer fő. Veszprém és Jász-Nagykun-Szolnok megyében alacsonyabb volt a napi átlagforgalom, mint a férőhely kínálta kapacitás, a többi megyében – Heves kivételével, ahol a kapacitás-kihasználtság 100% – az átlagforgalom meghaladta a befogadóképességet. Pest megyében közel 1,5-szerese a nappali melegedők biztosította szolgáltatásokat naponta igénybe vevők száma, mint amennyi ezek befogadóképessége. A napi forgalom több mint fele Budapesten bonyolódott.

32. ábra

Népkonyhák, nappali melegedők Magyarország településein, 2012

A nappali melegedők elhelyezkedése területileg koncentrált. Megyéenként legfeljebb néhány településen, jellemzően városokban, megyeszékhelyeken üzemelnek. Az országban 2012-ben 52 **népkonyha** működött, Vas és Jász-Nagykun-Szolnok kivételével megyéenként legalább egy. Közel 7 ezer hajlék nélküli embernek biztosítottak így napi egyszeri meleg ételt. Az intézmények átlagos forgalma 76%-kal bővült 2008-hoz képest. A népkonyhák napi átlagforgalmának 47%-át a fővárosi intézmények bonyolították.

Az intézményes ellátásból kimaradó, az utcán életvitelszerűen tartózkodó egyéneknek, csoportoknak, családoknak és közösségeknek az utcai

szociális munkás közvetíti a megfelelő típusú, szakszerű segítséget, a szükséges szolgáltatások elérését szociális, egészségi, pszichés és egyéb problémáik megoldásához. Alapszolgáltatás keretében, az utcai szociális munka során 2012 végén 9,2 ezer ember kapott segítséget a nyilvántartás szerint, akik 78%-a férfi volt. Az ellátottak 45%-a Budapesthez tartozott, minden második a 40–59 éves férfiak korcsoportjába.

Elhelyezést nyújtó intézményben 10,7 ezer főnek biztosítottak ellátást 2012-ben, akik döntő többsége éjjeli menedékhelyen, átmeneti szálláson tartózkodott, 48%-uk Budapesten. Éjjeli menedékhely Nógrád kivételével minden megyében működött. A legtöbben átmeneti szálláshelyen tartózkodtak, a rászorulókat ezt a szolgáltatást minden megyében elérhették 2012-ben. A hajléktalanok átmeneti ellátásában a legmagasabb kapacitás-kihasználtság (vagyis az ellátottak szempontjából legnagyobb zsúfoltság) Somogyban volt, itt átlagosan majdnem 3-szor többen tartózkodtak, mint amennyi férőhely volt. A kapacitásadatok ismeretében a férőhelyek bővítésére Borsod-Abaúj-Zemplén, Pest és Hajdú-Bihar megyében is szükség lenne.

Tartós elhelyezést nyújtó intézményben 666 főt helyeztek el. Hét megyében nem volt ilyen ellátás igénybe vételére lehetőség. 100%-os, vagy afölötti kapacitás-kihasználással működtették Vas, Tolna, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Komárom-Esztergom, Heves, Baranya, Bács-Kiskun, Békés megye intézményeit, ami e területeken is a kapacitásbővítés szükségességét jelzi. Otthonba, illetve rehabilitációs intézménybe azok a hajléktalanok kerülhetnek, akik ápolása, gondozása az átmeneti szálláshelyen egészségi állapotuk, vagy koruk miatt nem megoldható.

A **szenvedélybetegek** társadalmi kirekesztettségét számos intézményi ellátási forma hivatott csökkenteni. A közösségi ellátások a pszichiátriai, illetve a szenvedélybetegek részére nyújtott alapszolgáltatások, valamint speciálisan a szenvedélybetegek részére nyújtott ún. alacsony küszöbű szolgáltatások. 2012-ben 4,6 ezer szenvedélybeteg vette igénybe a közösségi ellátást, és közel ezer fő az alacsony küszöbű ellátást. A legtöbben Budapesten igényelték mindkét szolgáltatást.

A **nappali ellátás** biztosításával a cél a szenvedélybetegek, illetve közvetlen környezetük minél szélesebb körének elérése, fogadása, a szerhasználatnak, valamint járulékos ártalmainak csökkentése, az életmód, életvitel váltásának ösztönzése, az utógon-

dozás, illetve a visszaesés megelőzése. Országosan a nappali ellátásban 2,8 ezer férőhelyen csaknem 3 ezer ellátottat regisztráltak 2012-ben. A legtöbben – megelőzve a fővárost – Hajdú-Bihar megyében éltek a nappali ellátás nyújtotta lehetőségekkel. Férőhely hiányában Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Nógrád és Pest megyében a rászorulóknak nem vehették igénybe a nappali szolgáltatást.

Bentlakásos intézmény Győr-Moson-Sopron kivételével minden megyében működött, összesen 2,2 ezer férőhellyel, ezek döntő többsége tartós ellátást biztosító intézményben. 2012-ben Somogy megyében gondozták a legtöbb (közel 300 fő) szenvedélybeteget.

A szociális törvény értelmében a 600 fő alatti kistélepléseken, illetve a külterületi lakott helyeken az egyes alapellátási feladatok **falugondnoki szolgálat** keretében is elláthatók. A **tanyagondnoki szolgáltatás** legalább 70 és legfeljebb 400 lakosságszámú külterületi vagy egyéb belterületi lakott helyen működtethető. Mindkettő létrehozásának célja az intézményhiányból eredő települési hátrányok csökkentése, az életfeltételek javítása, a közszolgáltatásokhoz való hozzájutás elősegítése, a helyi társadalom közösséggé

fejlesztése volt. A falugondnok munkájában az alapellátási feladatok a meghatározók, de a helyi sajátosságoknak, igényeknek megfelelően számos olyan tevékenységet is ellátnak (személyszállítás, közterület karbantartás, közösségi programok szervezése stb.), melyek túlmutatnak a klasszikus szociális feladatokon.⁴³

Magyarországon a szociális alapszolgáltatásban foglalkoztatottak átlagos száma a falugondnoki szolgálatoknál 921, a tanyagondnokoknál 423 volt, összesen 907, illetve 425 gépjárművet működtettek. Falugondnoki szolgálattal 925 település (a települések 29%-a) volt ellátva, tanyagondnoki szolgálattal 308 (a települések 9,8%-a). A falugondnoki szolgálattal ellátott települések aránya az aprófalvas településszerkezetű megyékben magas, Zalában 55%, Baranyában 50%, és 40%-ot meghaladó Borsod-Abaúj-Zemplénben, Veszprémben, Vasban és Somogyban. Tanyagondnoki szolgálatok a Csongrád megyei települések 48, a Bács-Kiskun megyeiek 44%-án közvetlen szolgáltatást is nyújtva, növelték a szolgáltatáshiányos kistéleplések és tanyák esélyegyenlőségét. Az ellátottság magas, 20% feletti még Békés, Jász-Nagykun-Szolnok és Hajdú-Bihar megyében is.

⁴³Szociális védőháló a régiókban, Központi Statisztikai Hivatal (2008)

Megjegyzések

A százalék- és viszonyszámok számítása kerekítés nélküli adatokból történt.

Az adatok és a megoszlási viszonyszámok kerekítése egyedileg történt, ezért a részadatok összegei eltér(het)nek az összesen adatoktól.

További információk, adatok (linkek):

Módszertan

ISBN 978-963-235-375-3
kommunikacio@ksh.hu

info.debrece@ksh.hu
Telefon: (+36-52) 529-809
info.miskolc@ksh.hu
Telefon: (+36-46) 518-271